

Јован Драгашевић – официр, професор, пјесник и научник*

Бождар Јововић

Чланак садржи податке о животу и раду Јована Драгашевића, једног од најпознатијих и најученијих српских официра свога времена. Типичан представник сиромашне средине, он се надареношћу и упорношћу уздигао до почасног генерала и члана свих највиших научних установа. Његова необична знатижеља упутила га је у многе књижевне и научне области. Први је на Балканском полуострву покренуо стручни војни часопис – „Војин“. Био је професор бројних стручних и општеобразовних предмета у војној академији, а предавао је и на Великој школи. Сарађивао је у готово свим тадашњим књижевним часописима, а као књижевник био је познат у свим српским крајевима – од Војводине до Далмације. Дружио се с најпознатијим људима у српској науци и култури. Духовно и политички припадао је српској напредној омладини и утицао је на погледе Светозара Марковића. Скерлић се похвално изражавао о његовом књижевном раду и са симпатијама је писао о његовим политичким немирима. Драгашевић је обогатио српску културу књижевним и научним радовима, унапређивањем војног школства и бригом да створи образован официрски кадар у српској војсци. Сматра се оснивачем српске војне терминологије. Садашњим генерацијама официра остао је непознат.

У дугом и тешком развоју српске војске издвојио се један број учених официра, који су оставили значајан траг у националној науци и култури. Није, својевремено, без разлога Стојан Новаковић говорио да се међу најученије Србе свог времена убрајају српски официри.¹ Тридесетак њих припадало је ондашњим највишим научним установама, од Друштва српске словесности, преко Српског ученог друштва, до Српске Краљевске академије.² За тадашњу Србију то је завидан број, а поготову за њену војску, која је тек половином 19. вијека добила своју редовну школу. За вријеме од педесетак година малена српска војска дала је

* Сажети текст из студије *Допринос официра српске војске националној култури*.

¹ Стојан Новаковић, *Стара српска војска*, Београд, 1893, стр. 4.

² *Азбучник чланова Друштва српске словесности, Српског ученог друштва и Српске Краљевске академије*, (1841 – 1947), Београд, 1994., Српска краљевска академија, књига СХVI, Споменице, Београд, 1939 – 1941).

значајан број војних теоретичара, војсковођа и научника. Међу њима су и два уважена академика – Јован Мишковић и Живко Павловић. Први се истакао у истраживању националне историје, а други у области географије.

Српске научне установе својски су прихватиле у своје окриље све војне дјелатнике који су се истицали у подизању науке и културе: „Академија је наука желела указати своје признање целој српској војсци, награђујући оне њене врлине које спадају у домен Академије: научни дух и методе.“³ Међу такве уважене официре српске војске уздигао се и Јован Драгашевић. Веома даровит, изузетно предузимљив и упоран у раду, био је својевремено познат и признат у српским срединама. Оставио је уочљив траг у образовању младе српске војничке интелигенције, у развоју војне науке и стварању нових погледа у српској војсци. Његове књижевне успјехе и политичке немире топло је прихватио и похваљивао чак и строги Јован Скерлић. У својим успоменама оставио је занимљиве записе о људима свога времена, посебно о војничкој средини, а такође и о политичком животу Србије. Духовно је припадао напредном дијелу српске омладине.

Пјесник међу војницима

Војска је била омиљена институција у српској држави, па се и омладина радо опредељивала за војне школе и ступала у војничку службу. Нарочито су сиромашни и обдарени младићи одлазили у војне школе због немогућности да се на други начин образују. Тако се и Јован Драгашевић, иако по духовном позиву пјесник, послје гимназије уписао у Артилеријску школу⁴ 14. новембра 1855. године. За пјешадијског потпоручника произведен је 2. септембра 1860, за капетана 14. јануара 1866, а за пуковника 14. децембра 1880. године. Касније је постао почасни ђенерал (1900). По природи бистар, а у школи вриједан, није остао незапажен. У то вријеме управитељ школе био је Фрања Зах, један од најученијих официра тадашње српске војске. Он је као цивил, мада је у Француској учио војне школе, постављен за управитеља, па му је том приликом дат чин капетана прве класе. Изабран је на ту дужност због познавања европске културе и великог личног образовања. Фрања је брзо примијетио бистрог и науци окренутог Јована Драгашевића, који је о томе записао по завршетку школе: „У Академији није било професора географије. На тражење управитеља Заха одговорено му, да он сам предложи кога пошто он најбоље зна, што који може... и – он предложи мене.“⁵

Мора да су претпостављене старјешине биле задовољне Драгашевићевим педагошким радом, јер му је убрзо повјерено да предаје и

³ Говор Јована Цвијића, приликом проглашавања Живка Павловића за академика (*Говори и чланци*, САНУ, Београд, 1989, стр. 206)

⁴ Војна академија се званично звала Артилеријска школа.

⁵ Сви цитати у чланку којима није назначен извор узети су из Драгашевићеве аутобиографије *Истинске приче*.

„стилистику војничку (војени штил), а после и општу историју“. У току свог наставничког рада он је предавао успјешно „упоред или једно за другим, Космографију, Географију, Статистику, Хисторију општу, Ратне вештине, Стратегију и Стилистику“, што говори о његовом широком образовању и познавању више научних области. Каснији његови радови потврђују ту поставку. О његовој способности говори и податак да је већ 1862. године, двије године пошто је завршио војну академију, био изабран за редовног члана Друштва српске словесности. На основу извора „у ову установу улазе домаћи интелектуалци школовани у западноевропским и руским универзитетима и академијама. Либерали по политичким убеђењима, они се залажу за преуређење Друштва и актуелизацију научног рада“.⁶

Окренут према литератури и надахнут идејама романтизма, Драгашевић се није уклапао у видокруг старијих генерација официра: „... немачки 'Дрил' и дисциплина биле су најсјајније стране наших старијих официрских генерација. Изрека: 'Старијега мрзи, а млађега презири', пренета из Пруске, одомаћила се је и код нас, што је било потпуно противно духу наше народне војске.“⁷ Слободних погледа и духовни сљедбеник либералне српске омладине, Јован Драгашевић није могао да избјегне сукобе са старјешинама, недовољно школованим и приврженим старим назорима. Због круте дисциплине, која је тада била основа за одржавање реда, није била дозвољена никаква политичка наклоност, нити било какво учешће официра у политици. Само су ријетки од њих, као Миливоје Блазнавац и Сава Грујић, успијевали да се баве политиком. Иако није јавно одређивао своје страначке симпатије, Драгашевић је имао много неприлика због своје отворености у наступима. Можда би невоље биле веће да се није предавао пјесничком заносу и у поезију утапао сјећање на паћенички живот и бунт према насиљу. Такве су му пјесме „Мој живот“ (1855) и „Срећа“ (1856).

Рјечит и надахнут говорник, Драгашевић је остављао изванредан утисак на слушаоце, али је тиме повређивао сујету својих старјешина. Једном је тако навукао на себе бијес потпуковника Јована Белимарковића, иначе једног од најобразованијих тадашњих српских официра. Тај, европски учен војник, није успијевао да се простим људима обрати тако да га разумију. Драгашевић је просто запалио слушаоце, па је неки адвокат платио шест дуката за трошкове пића у част говорника. „Ја неznam који је то управ узрок био“, записаће касније Драгашевић, „али су се слушаоци толико раздрагали били да су заборавили да је ово предавање, па су беседника обасули са 'бурним' ура и живио и – што је и самог њега у забуну довело – приберу се око њега и на рукама издигну, тако, да је говорник сиром, бојећи се за свој врат, једва чекао да ногама на земљу стане.“ Сутрадан га је позвао управитељ академије

⁶ „Историјски часопис“, 1970, књ. XVI-XVII, стр. 133

⁷ Архив Војноисторијског института, Пописник 16, кутија 46, фасцикла 1, (откупљена архива Драгутина К. Мићића), стр. 3.

Ранко Алимпић⁸ и наложио му „на захтев увређенога, да га за опроштај моли“. Драгашевић је био запрепашћен управо зато „што се баш онај нашао увређен, кога сам ја заиста безмерно ценио и – волео“. Он указује колико је војничка рјечитост неопходна у обављању старјешинске дужности, колико садржај и стил говора уздижу војника изнад хијерархијске љествице чина и положаја: „... ту опет нисам био крив ја, него многима већ добро позната лоша, некад и одвратна *дикција* увређеног господина“. Тако је наш говорник, једном другом приликом, управо због говора, „зарадио“ десет дана затвора. Послије тога примијетио је „да моји старији, и они у униформи и они други а баш школовани, почеше некако другаче да ме гледају“. Није онда чудно што му је прва официрска дужност била да буде командир жандармеријске чете, макар то трајало само седам дана. Ваљда му је то била опомена за почетак службе.

Драгашевићу је, према духовној снази и темпераменту, прије било мјесто у скупштини или у неком политичком гласилу, него у војсци. Он је непрестано, у тражењу простора за свој немирни дух, ударао у неке препреке. Нарочито га је чудило што су и школовани људи склони да прихватају ограничења и да повлађују онима, који су неспособнији од њих. Неспособан за „трупну службу“, како су истицали сви његови оцјењивачи, он се окренуо књижевности и науци, где су му успјеси увијек истицани и поштовани.

Драгашевићев просвјетитељски и педагошки рад

Код Драгашевића се лако уочава његово наглашено родољубље. Он је сав окренут Србији, њеној историји, култури, па и – војсци. Сматрао је да свака наука, па и војна, ма колико била општа тековина, има и нешто особито, што припада само особинама једног народа. Зато је и у својим теоријским размишљањима о уређењу српске војске тврдио да јој највише одговара формација народне војске. Трудио се да отргне од заборавља историју српске државе, нарочито догађаје из устанака. Драгашевић у својим успоменама с разочарењем гледа како српску омладину осваја нека туђа мисао, која је одвлачи од њених националних коријена. Зато је с горчином записао: „Моји вршњаци, и који су од мене старији, могу се лако сећати, како је млад нараштај нашега народа о Хајдук-Вељку слушао само од Цигана...“

Као питомац војне академије учио је ратну вјештину и стратегију из страних књига, преведених на српски језик, али с туђим примјерима, који славе друге народе и њихове подвиге. Зато се већ у првом броју „Војина“ обратио читаоцима да „изволе написати колико ко зна различите примере и прилике издржања, храбрости итд, из ратова србских, н.пр. из војевања нашега под Карађорђем и Милошем, из ратова 1848

⁸ Ранко Алимпић и Јован Белимарковић су први српски официри који су се усавршавали у западним војним школама. Алимпић је читао њемачке писце (Шилера), па је и Драгашевићу нудио књиге, примијетивши да и он пише pjesме.

и 1849 у војводству, из ратова црногорских, из војне ерцеговачке итд. Јер у тим србским ратовима заиста је било таквих прилика, које нећеју уступити никојој из туђе историје; па кад неби написали их него оставили да се побораве, то би заиста била и срамота и грехота“.⁹

Драгашевића је озлојеђивало схватање да се српска омладина, школована у Европи, не враћа духу и култури свога народа и не утиче да се они унаприједи, већ им управо намеће ону коју доноси из туђине. Насупрот томе, Драгашевић је био истакнут националист, задубљен и заљубљен у националну историју и сав окренут изучавању прошлости српског народа. На основу тога, трудио се да изгради особени идентитет српске националне културе. Знао је да се то може постићи само утицајем на младо покољење, које ће бити савремено образовано и национално одређено. „Незадовољан са генерацијом, која је изнела за тако мало времена толико много подлости, ја сам сматрао за користније да се бавим око оног психолошког елемента, који као културно-историјски фактор, одређује род будућности према цвету садашњости. Знао сам и знам да је то посао тежак, као и несавладан, али – човек често и у обмани утехе тражи, кад се нада, да тим бар отклони, ако не и убије, очајање.“

Припадао је дијелу српских официра који су сматрали да не постоје само због „краља и отаџбине“. Свјесни заосталости и у војсци и у политици, они су покушавали да међу војницима развију осјећај за сопствено мишљење. Нарочито су настојали да развију национални дух и вјеру у стратегијску замисао српске државе, коју је могла остварити једино духовно постојана и савремено увјежбана војска. Многи официри, па чак и подофицири, писали су књиге и приручнике за развијање просвјете и културе у војсци. Образовани војници су били не само стручно оспособљени у ратној вјештини већ и прави настављачи Вукова дјела у подизању знања и просвјеђивања у Србији. Војска је била не само „егзерцирна“ установа у народу већ и значајан надомјестак велике празнине у српском школству. Колико су још биле јаке старе навике види се по томе што је Драгашевић био принуђен, да би сачувао читаоце, да се у „Војину“ врати на правопис прије Вука, макар за кратко вријеме. У којој мјери је Вуков правопис био прихваћен на српском простору види се по томе што Драгашевић пише: „Пошто *већина Војинских читалаца* није довољно свикнута правопису новом...“¹⁰ (подвукао Б. Ј.). Ипак, неки су додаци штампани новим правописом и уредник је вјешто напуштао стари, да би већ почетком 1869. године потпуно превладао нови правопис. Драгашевић је тако одиграо улогу вјештог препородитеља и просвјетитеља – није се наметнуо Вуковим револуционарним дјелом, већ је читаоце прилагођавао и тако их одгајао у Вуковом духу.

Издавач и уредник „Војина“ окупио је око себе младе официре, некадашње школске другове и класиће, али и своје ученике из Артиле-

⁹ „Војин“, 1864, стр. 103, 104.

¹⁰ „Војин“, 3/1866, стр. 65.

ријске школе, као што је Јован Мишковић. Димитрије Ђурић, Драгашевићев класић и школски друг из гимназије, још као питомац преводио је с француског Наполеонова *Начела ратовања*, а за „Војин“ је превео *Тактику* од Грисхајма. И један и други постали су познати војни писци и генерали, а Јован Мишковић је доспио и до предсједника Српске Краљевске академије. Још као потпоручник, дакле одмах после завршетка академије, превео је „Војну метафизику или вештину, да храброст код војника уздигнемо“. Преведећи са страних језика, сви су они стварали нови, војни лексикон теорије ратне вјештине на српском језику, што је био прави просвјетитељски подухват, на свој начин вуковски посао.

Драгашевић је пратио све што се у савременој Европи дешавало. Преносио је вијести из области достигнућа науке и технике, и, свакако, оружја. Могло би се рећи да је Драгашевић, преведећи стручна штива, стварао нашу стручну терминологију. Ево како је објашњавао жељезницу, до тада нама непознат изум: „*О жељезњацима у опште*. За општу употребу намењени жељезњаци, то су јавни путови са жељезним полугама, по којима се редовно преносе људи и ствари, па било са употребом паре или без ње.“¹¹ Дакле, не само што је читаоцима описао што је то жељезница већ је и страни израз прилагодио српском језику, колико се то најбоље могло. Прије тога он је говорио „о гвозденом путу по Србији“¹², да бисмо касније добили савремени назив – жељезница. У *Истинским причама* исписао је читаве странице о тешкоћама огромног посла којем се био предао: „За првих 5–6 година ја сам редовно по 14 и 16 сати радио дневно“. Јер, требало је српском читаоцу пренијети сва европска техничка достигнућа на разумљивом народном језику. Њему, а и његовим сљедбеницима, успијевало је оно, што ни сада не успијева знатно школованијим и стручнијим људима, али слабир познаваоцима свог језика.

Било је веома тешко представити српском официру (а тек војнику!) нови проналазак оружја, кад је он, колико јуче, вјежбао своје војнике кременачом, спредњачом. После појаве митраљеза настале су праве муке око његова назива на српском језику, а и сами проналазачи нису били сигурни како треба да назову свој „изналазак“, односно „изуметак“. Муку у стварању наше савремене војне терминологије потврђује и слиједећи текст: „*Нови топ*. У Белђији има нов топ, који је при првој проби упрепастио свакога. Из њега бацају картече, но могао би се назвати правије многогрлом пушком, почем пушчана зрна и мећу се из њега. А начињен је овако. 37 пушчаних цеви метуте су у сноп и тај сноп обложен је жељезном кошуљицом или цевљу од кована жељеза тако, да цела справа изгледа као 6-то фунтни топ, па је и на такав лафет намештена. Пуни се оздо и то овако. Има једна плоча са 37 рупа. У сваку се мете по фишек и онда се цела плоча оздо (остраг) приљуби уз топ. Остала направа, особито за потпаљивање није још по-

¹¹ „Војин“, 2/1865, стр. 45.

¹² „Војин“, 1/1864, стр. 176 (гвоздени пут – франц. *chemin de fer*).

зната, али се ово знаде: За један минут плоча са вишецима може се 8 пута изметнути, т. ј. за 1 минут 296 зрна испалити. Носи до 1500 метара. Зову тај топ картечан (la mitrailleuse) и описан је у Journal de Bruxelles“.¹³ И заиста, готово кроз читаву другу половину 19. вијека у војној литератури митраљез је називан „топом картечаном“ или „картечуном“, а касније и „револверским топом“.

Окренувши се образовању и васпитању младих официра, Драгашевић је схватио да он иде једним, а неки други закони воде другим правцем. Многи од оних младића којима је посвећивао све своје знање и умијеће наставничког рада касније су се, нечијом другом вољом, окретали против њега. У *Истинским причама* он је то с тугом казивао: „И – мени се чинило онда, па ми се и сада још чини, да ти ђаци, били су прави бисери, што се карактера и других врлина тиче. Па и рада, што уређеног има, највише је њиховога.“ Њихову даљу судбину он упоређује с водом Саве, која се само закратко разликује од дунавске, а онда се сасвим губи у његовој води.

Драгашевић је због недостатка уџбеничке литературе, морао сам да пише сву наставну грађу коју је предавао. Из тог времена потиче *Војна стилистика*, очито свједочанство његове велике бриге да младим официрима усади љубав према језику, што је употпунио додатном грађом у *Војничкој речитости*. Настојао је да своје ђаке и даље прати, што није увијек успијевао због злобника који су то називали групашењем. Може се замислити с којом је муком успијевао да уређује „Војин“, којем је био уредник, рецензент и коректор. Нашој садашњој војсци служи на част што је њен официр покренуо први војни часопис на Балкану. О томе и сам Драгашевић оставља запис: „Године 1864, када сам за онда на целом илирском тропољу¹⁴ војнички журнал 'Војин' кренуо...“ И сам кнез Михаило топло му је узвратио када му је донио први број часописа, говорећи: „... желим да користите отаџбини, колико јој желите“.

На основи предавања у војној академији Драгашевић је написао *Космометрију* и *Космографију*. Али, његов просвјетитељски рад се није простирао само на војничку средину. Осјећајући недостатак уџбеника у грађанским школама, написао је *Географију за основне школе* и *Географију за средње школе*.

У трагању за научном истином

Драгашевић је осјетио велику празнину у српској војној литератури и потребу за образовањем, али и недостатак уџбеника. Још прије њега Матија Бан је указао на потребе војног школства и литературе¹⁵, а Драгашевић је наставио тај велики подухват. О значају појаве војног

¹³ „Војин“, 6/1868, стр. 96.

¹⁴ Тако је он називао Балканско полуострво. Тропољ је први назив за троугао, који се сусреће у војној литератури.

¹⁵ То је Бан посебно нагласио у предговору књиге *Основи ратни из 1848. год.*, али и у другим радовима

часописа у Србији говорио је Матија Бан, с којим је Драгашевић био у неслози, у једном писму руском историчару Нилу Попову: „Сваком часнику ваљало би ставити у дужност да држи 'Војина' који је г. Драгашевићем доста практично уређен. Иначе могло би доћи вријеме да љуто жалимо што се није у земљи војничка образованост више развила.“¹⁶ И заиста, догађаји који су слиједили потврђивали су те мисли образованог и упућеног политичара Матије Бана. Једноставно, српску војну науку није ни било могуће развијати без једног часописа, у којем су јој темеље поставили учени српски официри. Они су знали да се ослањањем на страну литературу мора губити и национални дух једне војске, да се преузимањем туђих правила руше традиционалне војничке навике и врлине. Зато је Драгашевић одмах кренуо у подизање српског војничког духа, трагајући за његовим изворима у историјским истинама и вриједностима српског народа. Већ у свом раду *Мисли о српској народној војсци*, он је уочио: „Прва наша регуларна војска била је чисто руска“, а у биљешци је додао: „Небројећи ону у години 1808, која је била чисто аустријска. И дисциплина, и уређење, и строј, и одело, па и команда, све то бијаше руско. Ми мишљасмо да друкче не може бити, него како у Европи бива. .. Ал доцније... се у нашу војску узимаше нешто Пруско, сад нешто Француско итд.“¹⁷ Какво је било познавање струке у српској војсци Драгашевићева времена види се из једног његовог записа, гдје каже „да међу нама војничким старешинама има подоста, који ни с *начелима* тактике упознати нисмо; а још више нас има, који пољску службу¹⁸ ни најмање нисмо проучили. А баш нам је она први посао. Сутра да се куда кренемо, тешко да би се умели обрнути, јер ту се хоће много више знања, вештине окретности, разборитости, присебности, издржања, итд. него што се то на први поглед чини. И тај део војничке службе, који је тако јако нуждан, код нас скоро никако није рађен. И то је био узрок, те смо ми одма почели у нашем листу њу проучавати“.¹⁹

Управо су Драгашевићеви савременици, нарочито Димитрије Ђурић, или његови ученици, на пример, широко образовани Јован Мишковић, поставили основе српској војној науци. На њиховом примјеру може се доказати да се војни теоретичари не могу формирати на уској основи војних знања, већ треба да буду широко образовани људи. Колико је Драгашевић пратио збивања у европској војној науци види се по томе што су његова размишљања о уређењу српске народне војске на неки начин одјек веома хваљене књиге Колмара Фрајера фон дер Голца о наоружаном народу. И сам кнез Михаило је на тој основи замишљао српску народну војску. У „Војину“ је коментарисана сва војна литерату-

¹⁶ Архив Историјског института САНУ, кутија 57, инв. бр. 1/10, сигн. I, 1872.

¹⁷ „Војин“, 2/1866, стр. 38, 39 (коментар у биљешкама).

¹⁸ Обично назив за ратну службу.

¹⁹ „Војин“, 1864, стр. 103, 104. У то вријеме организација српске војске заснивала се на француским правилима. Француску војну школу учио је и војни министар Блазнавац, који је довео у Србију француског официра Иполита Мондена, који је био и војни министар.

ра, страна и домаћа, објављивани су критички прикази књига, а касније, у „Ратнику“ вођена је и полемика о стручним и научним питањима. О новим егзерцирним правилима речено је да нису добра и да је Господар наредио да се пишу нова и да буду у пракси годину дана ради провјере. „Сваки народ хоће законе за себе, удешене по његовим обичајима, навикама и потребама.“ Критичар у „Војину“ нарочито се освртао на потребу да се војни документи пишу разумљивим језиком.

Драгашевића је нарочито занимала српска историја.²⁰ У приповиједи *Царица Јелена* (1890)²¹ покушао је да реконструира живот српских владара и узроке распада њихових држава. У напоменама је дао бројна објашњења, из којих се види његово велико и подробно познавање српске историје и њених стваралаца. Осим тога, види се да је пратио и користио савремена историјска истраживања у Европи. У трагању за историјском истином разбијао је мит о темељима српске државе, откривајући многе слабости у њеној организацији. Исто тако је разложно указивао на значај српских устанака: „Нису српском народу криведни параграфи Душановог законика Видовдан зачемерили и народ ликом опасали, него неуређена војска Лазарева; нити су пак данашњој Србији робовске окове разбили букварови будимски, већ крвави јатагани у бој полетелих јунака.“²²

Научна радозналост Драгашевићева није се на томе ограничавала. Занимала га је и наука о језику, па је објавио и један осврт на Вуков рјечник: *Некоје исправке у Вукову речнику*.²³ Бавио се и етимологијом, мада сувише слободно и ненаучно. Тако је закључио да је ријека Војуша у Албанији добила словенски назив према кривудавао току. „Ко погледа и види како је она заиста много извијугана (...) он може веровати да јој име долази од облика њенога тока. И то је природно.“²⁴ Без обзира на недовољно познавање историје језика и етимологије, његови покушаји у тој области одају радозналост истраживача и просвјетитеља.

Драгашевићев политички немири

По свом опредељењу Драгашевић је био више склон филозофији и књижевности него војсци. Као млад официр придружио се покрету српске омладине, који је био „захватио и офицере, који су видели више његову патриотску страну“. Занесени патриотском идејом за ослобођење Србије и уједињење српства, у том су се покрету нарочито истакла три млада официра: Ђока Влајковић, Владимир Васић и Јован Драгаше-

²⁰ Од историјских расправа познате су му: *Серески сабор 1391, Македонски Словени (1890), О анжујском крину у српском грбу, Бадњак, жртвовник и путопис Путовање по Србији (1874)*.

²¹ Прво издање у „Србадији“, 1883, стр. 83.

²² *Истинске приче*, стр. 227.

²³ „Нова искра“, 1904.

²⁴ У књизи *Долазак Словена на Медитеран* (Сплит, 1934, стр. 102), Петар Скок исправно упућује на грчки назив, који су Словени само прилагодили својој фонетици, као и Албанци. Таквом се етимологијом бавио и много ученији Бан.

вић. Први је свој патриотизам исказао у ратовима за ослобођење од Турака 1876 – 1878. Други је наговјештавао даровитост пјесника, али се угасио веома млад. Драгашевић је своје политичке немире исказивао својом рјечитошћу, пригодним бесједама и наклоношћу према напредним људима свог времена, при чему је увијек наилазио на отпор конзервативне власти. Његова рјечитост је и била производ политичког немира. Није било случајно што је веома рано уочио напредне мисли младог Светозара Марковића и довео га у свој дом да га упуту у даљи живот. Тај примјер говори о Драгашевићевој видовитости и недвосмисленом политичком одређењу: „Тај млад човек, кога сам желео извести на други пут, него којим је ишла досадашња интелигенција наша, која је безобзирице и непромишљено доносила скоро све са стране; тај млади Србин, у чију сам душу желео да унесем оно, што ја сматрам за добро, за корисно, за узвишено, за светло – био је, нама онда свима добро познати, но и не најбоље схваћени Светозар Марковић.“ У неким његовим говорима има много тематике која карактерише и садашњу српску политичку мисао. „Поштована господо и драга браћо, онај крвави пепео наших отаца из хладних гробова позива нас на важан посао. Време настаје врло озбиљно, и онај Српски Бог наменуо га је нама. Наш је задатак свет, и ми ћемо бити најсрећнији појас²⁵ у Српском народу, ако будемо паметни и кадри, да извршимо оно, што Бог хоће, што правда иште, што наше срце жели, и за чим свеколико народ српски жуди...“ Идеја о заједничкој српској држави и потреби да се она постигне војничком снагом присна је била и другим великим Србима – Јовану Цвијићу и Живојину Мишићу.

Патриотизам је, дакле, а не љубав за власт, одвео Драгашевића у политичка размишљања. У њима је настојао да у српском народу, нарочито у војсци, развије свијест о сопственој моћи и вољи, да приметне изворне идеје о српској самобитности. „Прво наше развијање почеће тек онда, кад све наше установе буду на српском темену.“ У Драгашевићевим говорима одзвањали су резултати француске револуције, чему су се супротстављали конзервативци, међу којима и његов некадашњи професор француског језика у војној академији – Матија Бан. Он се на једној светосавској приредби залагао за увођење назива „господин“, мјесто дотадашњих облика „благородни и високородни господин“, што је сматрао неприкладним класним обиљежјем у Срба. Размишљајући о преуређењу српске народне војске, што тада и није било непознато, увиђао је велику резервисаност војне и грађанске јавности. „Нећу да кажем да су овакве мисли свакоме биле нове, ал – сваком су биле необичне, па ваљда с тога многима и зазорне. У истини, многи су у њима гледали сасвим друго што, него што су оне сироте износиле, и о мени се створило мишљење, ако не баш најгрђе, а оно бар онакво, какво се у униформи не трпи.“

²⁵ Ту ријеч Драгашевић је стално употребљавао у значењу: покољење, генерација; вјероватно према Његошеву облику пџс.

Драгашевићев политички темперамент није промакао ни Јовану Скерлићу, који је критички гледао на све у Србији што није било надахнуто европским револуционарним идејама. Иако је изрекао похвалне ријечи о заслугама српске војске у ослободилачким ратовима²⁶, прекорио је Драгашевићеве старјешине што га сузбијају у размишљањима: „Претпостављенима се никако није допадао тај млади, живи и амбициозни официр, који је био под сумњом републиканизма, писао стихове где се влада прекорева због дугог чекања да се једном пође на Косово, и ишао у Нови Сад на поклоњење Светозару Милетићу.“²⁷

Србију Драгашевићева времена није красила демократија у јавном исказивању мишљења па није чудно што је он много више сарађивао с војвођанским књижевницима и њиховим гласилима. Они су га увијек узимали у заштиту када су га домаће власти именовале као противника. Зато идејна и политичка борба војвођанских Срба није увијек радо прихватана у матици. Српска власт је била честа тематика у њиховом литерарном и политичком размишљању. Чак је и један од најпродуктивнијих Обреновића, кнез Михаило, био тема војвођанских сатиричара²⁸. Драгашевићу је скретана пажња да му не иде у прилог то што га новосадски књижевници штите од јавне критике цивилне и војне власти у Србији, па је био приморан да их моли да га више не штите и тиме повећавају гнев против њега.

Драгашевић се први пут политички ангажовао још у вријеме питомачких дана. Писао је бесплатно жалбе и тужбе сељацима против зеленаша, па је трpezарија Артиљеријске школе једно вријеме била пуна „сиротим нуждвеницима“. Био је емотивно везан за српску сиротињу, којој је и сам припадао, што је увијек наглашавао. „Да је којим случајем сачувана архива кнез Милошеве канцеларије одмах по његову повратку“, записао је у *Истинским причама*, „онда би тамо нашли силне тужбе против народних глобара, истина кратке, ал очајничке; и рукопис њихов – а онда је био и читак и леп – још и сад би издао писца тог плача сиротињског.“ По његовом свједочењу, имао је у војној академији још много истомишљеника, који су полако нестајали што су више били зависни од службе и власти. Драгашевић и његови сљедбеници у академији нису имали никаквог политичког програма, већ су иступали на неправде власти бунтом који је својствен свим младим људима. Тако су реаговали кад је у српској скупштини расправљано о изгону из земље њиховог омиљеног професора и управитеља Фрања Заха. Изгледа да је Драгашевић био вођа тих „политичких“ група међу академцима, што се види и из једне његове забиљешке: „Око 1 сат у ноћ дође ми један

²⁶ *Скице и говори*, Београд, 1964, стр. 350.

²⁷ То Скерлићево мишљење не одговара стварном разлогу Драгашевићева путовања у Нови Сад, послје завршетка војне академије, 1860. године. Он је хтио да се лично упозна с војвођанским књижевницима у чијим је гласилима сарађивао и чија је мишљења прихватио. Том приликом реално је скицирао политички лик Светозара Милетића (*Истинске приче*, стр. 138).

²⁸ Јован Јовановић – Змај написао је о њему сатиричне пјесме *Лутутунска народна химна* и *Лутутунска јухахаха*, што је кнез Михаило веома тешко подносио.

друг (знао је где сам) и јави ми да је договор свршен. Ја дођем у академију, напишем скупштини молбеницу, прочитам је, допадне им се – одобре је, и у један сат по поноћи одлучимо, да сутра носимо у скупштину“. Тадашњи председник скупштине, Миша Анастасијевић, одбио је „прошеније“ академица и, каже Драгашевић, „од тада ми више ником небијасмо добри“.

Драгашевић се политички примирио тек при крају своје службе. Али је и тада, као „ђенералштабни потпуковник, Начелник Хисторијског одељења у главном ђенералштабу“, био кажњен. „Код њега се осећа покадшто нека оскудица у дисциплини. Ове године укорен је... због својевољног тумачења службени прописа. У младим годинама истина се (?) прилагођавао извесним либералним гледиштима, но сада то код њега нисам могао приметити.“²⁹ И Слободан Јовановић наводи Драгашевића као политички активног официра у друштву с познатим српским именима, окупљених око листа „Србија“.³⁰

Зачетник савремене српске војне терминологије

Покрећући српско војно гласило, Драгашевић је настојао да сачува од заборава све вриједности српске војне мисли које су нестајале из сјећања. Али, то није могао учинити без повезивања с европским савременим тековинама ратоводства, јер је српска војска била тек у оснивању и није постојала никаква отаџбинска теорија ратне вјештине. У вријеме настанка српске државе (Србија под Карађорђем) Наполеон је увелико примјењивао у војсци тековине француске револуције. И сам познат као врстан војсковођа, протутњао је просторима Европе и Русије и проио славу своје ратне вјештине. Његови су генерали математичком прецизношћу програмирали битке, док је српска устаничка војска још увијек примјењивала хајдучки начин војевања. Док су се Наполеонови генерали истицали на бојном пољу и многи од њих постајали светски класици у литератури, српске су војводе биле неписмене или полуписмене.

Јован Драгашевић је знао да се само посредством културног прожимања може доспјети до европске војне науке и њене примјене у српској војсци. Зато је покренуо часопис око којег је окупио све писмене и науци окренуте официре, нарочито оне који су стасали у његовој генерацији и касније. На тај су начин српски војни теоретичари, окупљени око „Војина“, а касније око „Ратника“, прилагођавали европску војну мисао домаћим захтјевима и приликама. Потребу за таквим наступом Драгашевић наглашава у својим замислима и коментарима, и ширењем преводилачких радова. Да би се све то постигло требало је и добро познавати матерњи језик и његове могућности да из европске цивилизације пренесе научни и стручни лексикон теорије ратне вјешти-

²⁹ Војноисторијски архив, Кондуитна листа за 1879. годину.

³⁰ Слободан Јовановић, *Уставобранитељи и њихова влада*, СКА, Београд, 1912, стр. 392.

не. Тадашњи наши теоретичари и преводиоци били су свјесни тога, па су слиједили ток наше тадашње културе. Образовани у националној школи, у којој се много пажње посвећивало познавању језика и књижевности,³¹ они су постајали вјешти преводиоци. У њиховим радовима се јасно уочавају изрази и фразе наше народне епике, почев од Матије Бана па до Живојина Мишића, чија је *Стратегија*, у ствари, велико епско приповиједање о вјештини ратовања.

Истраживањем развоја наше тадашње војне науке може се запазити да су многе српске ријечи које се не налазе у Вукову *Рјечнику*, стварали и употребљавали наши официри.³² Упоредивањем лексикона који су створили српски војни теоретичари (а уједно су били и преводиоци) и Вукова *Рјечника*, види се колики је био њихов допринос обогаћивању српског језика. Али, није све то било лако, па су многи појмови и предмети узимани изворно, што је у додиру језика сасвим природна појава.³³ Неке се од тих ријечи још употребљавају, а неке су заборављене или замијењене другима. У „Војину“, на примјер, сусрећу се : *авангарда*, *фишек*, *ћорфишек*, *пехота*, *полковник*, *пуковар*, *граната*, *картеч*, *легија*³⁴, *кавалерија*, *чаркање*, *чаркација*, *паљач* (запаљиво зрно), *блокауз* (брвнара), *фајерверкер* (потпаљивач фитиља на топу, тобџија), *направак*, *зачепак*, *заглавак*, *еквитација* (јахање), *женикор* (инжињерија), *упражњавање*, *упражњење*, *уточница*³⁵ (мања ријека која увире у већу), и слично. Драгашевић и његови сарадници служили су се приликом превођења са страних језика свим познатим начинима: превођењем (стварањем преведеница), калковањем (дословним превођењем) и прилагођавањем. Поједине синтагме су упрошћавали прилагођавањем, и то су чинили веома зналачки и с изванредним осјећајем за језик. Диван примјер за то је ријеч *железњак*. Већ у првом броју „Војина“ наилазимо на „гвоздени пут“, према француском сложеном називу *chemin de fer*, али није, по логици, направљен сажети назив „гвоздењак“, јер је тај облик већ био употријебљен за назив топа који је ливен од гвожђа, умјесто од бронзе, или од њихове мјешавине. Маштовити преводилац је искористио богатство синонима и веома их вјешто употријебио. Неки термини су успјешно преведени захваљујући мотивацији, као *грудобран* (понекад и прсобран), направљен према француском *parapet* или италијанском *parapetto*, што значи „који штити груди, прси (италијански *petto*, мада нигдје у ријечи нема теме „штитити, бранити“). Исто тако су знатно касније направљени термини падобран (фр. *parachute*), кишобран (фр. *parapluie*), али је то већ било лакше.

³¹ Погледати програме Ниже и Више школе Војне академије у СВЈ од 1881. и даље.

³² На пример, ријечи *грудобран* и *положај*. Положај употребљава Матија Бан у *Основима ратним*.

³³ На примјер, треба видјети колико је ријечи из грчког.

³⁴ Назив за пук у народној војсци за вријеме кнеза Милоша и касније.

³⁵ Вук ту ријеч није забиљежио, а нема је ни у другим већим рјечницима, што је жалостан знак да војна литература није проучавана ради ријечничке грађе. Постоји облик Уточница, али из других извора.

Драгашевић се трудио да српску војну терминологију изграђује на темељима народног језика, знајући да основи ратне вјештине треба да буду јасни и обичном војнику. Он је то чинио тим више што се и сам залагао за организацију народне војске, а нарочито због тога што ни тадашњи српски официри нису били нарочито образовани. Зато је већ у првом броју „Војина“ скренуо пажњу на језик у војним документима: „На крају овог нашег говора нека нам буде дозвољено замолити тај одбор, да се при своме раду, обазре и на језик, којим ће се правила написати. Било би већ једном време, да се на то пази и код нас у војсци; јер нико већ од изобразенијих људи не мисли, да је то ситница, на коју се ни обзирати не треба. Свака књига, а особито она, која се за народ пише, мора се написати језиком народним...“³⁶ Драгашевић је био свјестан своје одговорности, јер је улазио у потпуно празан простор што се тиче стручне и научне војне литературе. Зато и напомиње да је српска војска „најсиромашнија у књигама од сваке друге европске војске“.

Схватајући да је свака наука, па и војна, међународно добро, он се није одрицао већ устаљених назива у европским војскама. Одмах су прихваћени термини: *стратегија*, *тактика*, *артиљерија*, *фронт*, *корпус*, *марш*. То су, углавном, термини који у српској војсци нису имали никакве традиције, па су били лакше прихватљиви за појмове који су прије тога Србима били непознати. Ипак, гдје год је било могуће, страни термини су замјењивани домаћим називима. Има и случајева да су коришћени неки термини засновани на народном језику, па су објашњавани туђим, до тада употребљаваним терминима. „Французи имају једну регименту понтонира од 14 чета (рота, компанија)... 7 саперски чета (рота)“³⁷. Писац³⁸ је сматрао да нашу ријеч *чета* треба објаснити зато што она у нашој традицији има другачије значење од оног у организованој војсци. Јован Мишковић, Драгашевићев ђак и каснији сарадник у „Војину“, објаснио је тај војнички термин знатно касније: „О чети. Чета тактичка јединица. Њена јачина 150–300 људи.“³⁹ Дешавало се да се Драгашевићеви називи не прихвате, али то је било више под утицајем неке стране литературе. Он је употребљавао српску ријеч *стражар*, коју налазимо још у вријеме Првог српског устанка⁴⁰, али су каснији теоретичари употребљавали готово искључиво кованицу њемачког поријекла, коју су, можда, донијели српски фрајкори – *шилбок* (њем. *Schildwache* – стража, стражар). Колико је тај страни назив био укоријењен види се по томе што га и сам Драгашевић допуњује објашњењем у загради: „између непријатељских стражара (шилбока)“, „једва се на ногама држао на стражи (шилбоку)“. Објашњења страних ријечи понекад су

³⁶ „Војин“, 1864, стр. 183.

³⁷ Исто, стр. 16 (додатак: Тактика по ђенералу Грисхајму).

³⁸ У ствари, преводилац „Димитрије Ђурић, официр у оставци“, који се као веома млад официр почео бавити теоријом ратне вјештине и превођењем познатих европских теоретичара. За часопис „Отаџбина“ писао је војне теоријске радове.

³⁹ „Отаџбина“, 1875. књ. 1, стр. 481.

⁴⁰ Прота Матија Ненадовић, *Мемоари*, „Просвета“, Београд, 1947, стр. 114.

била нужна јер сам назив није одговарао савременом појму, а свог назива још нисмо имали. За назив *тобцибаша* као помоћну ријеч узимао је њемачки облик *Oberfeuerwerker*, јер је савременији; заправо то је назив за „командира батерије“, односно „заповједника тобџија“, али су ти називи тек касније настали.

Колико су неки називи били непознати види се по њиховим објашњењима: „Мина је у земљи ископана рупа, напуњена барутом, и намештена, да се издалека подпалити може, и оне, који се буду над том рупом налазили, у ваздух разнети.“⁴¹ Према српској традицији, капларе је називао десетницима, што потврђује објашњењем: „испаде за руком једном десетнику (каплару)“. Називе *војна* и *рат* употребљавао је напоре, мада је чешћа *војна*. Код Драгашевића се први пут сусреће назив *партизан* у садашњем смислу, и вјероватно је преузео из француских или њемачких текстова: „самостално као четоваћа (партизан)... дејствује“⁴². Понекад, вјероватно у журби, да би припремио довољно текста за „Војин“, није имао времена да пази на терминологију, па је употребљавао стране ријечи које је раније замјењивао домаћим: *кавалерија*, *герила*, *делеша*. Некада је био на муци како да успостави везу између домаћег термина и страног, што се нарочито види према одређивању термина *четовање*. Још је Матија Бан тај начин вођења рата назвао четничка војна, а кроз старију литературу налазе се и називи: мали рат, народни рат, планински рат, брђански рат, каснији назив *партизански рат* настао је у нашој војној терминологији тек почетком Другог свјетског рата, под руским утицајем. Драгашевић је свој назив узео из народне традиције, али је хтио да му да савремено значење. „Има једна сорта ратовања, која је за нас Србе од неоцењене важности, а коју ми на жалост слабо проучавамо. То је *четовање*, или ти рат планински, који се још другачије зове *мали рат* или *Герила* (по шпанском)“.⁴³ Колико је одређивање националне војне терминологије било тешко види се и по томе што ни Драгашевић није у почетку одредио формацијско значење чете. За њега је то још увијек био народни назив за скупину бораца, неодређена броја: „Да узмемо да једна чета од 600 људи (један баталијун)...“⁴⁴ Савремено значење, није употребљавао ни Матија Бан: „... раздјељивати коњанике на мале многобројне чете“.⁴⁵

Драгашевић је први увео савремени назив „пјешадија“. У Бановим *Основима ратним* из 1848. године налази се само облик *пјехота*: „да уз пјехоту непрестано стоје“, „разредити пјехоту у боју“⁴⁶. И у српској војној литератури друге половине 19. вијека упорно је употребљаван овај назив, а касније су мијешани, да би садашњи коначно надвладао. Ни Драгашевићу није стран тај облик, и у једној реченици га употреб-

⁴¹ „Војин“ 1864 (додатак *Војник на маршу*, стр. 107).

⁴² Исто, стр. 145.

⁴³ „Војин“, 1864 (прилог *Начела четовања*, стр. III).

⁴⁴ Исто, стр. 14.

⁴⁵ *Основи ратни*, 1848, стр. 9.

⁴⁶ Исто, стр. 7 (и тај назив је дошао из руског језика, гдје се у рјечницима јавља почетком 18. вијека).

љава заједно с обликом пјешадија: „... него би је могла бацити на нашу пехоту, па би начинила неред и штетила ватру наше пешадије.“⁴⁷ Пехота ће и касније превладати у „Војину“. Под утицајем њемачке војне литературе, коју је добро познавао и преводио, Драгашевић је употребљавао артиљеријски термин хаубица⁴⁸, иако су и прије и послје наши војни писци употребљавали некакав мотивисани назив *аван*, *аван-топ*, према сличности с посудом у домаћинству.

Жељу да страним војним терминима нађе одговарајуће значење у српском језику, Драгашевић је исказао у првом броју „Војина“ за 1865. годину. Пошто му је дошао до руку дневник неког српског војника који је учествовао у аустријско-француском рату 1796. године, са задовољством је забиљежио: „Ал осим тога пало нам је врло пријатно у очи, што видесмо, како су ову или ону реч из војничке терминологије посрбљавали Србљи војници у аустријској војсци...“ У том тексту има много српскословенских облика: *прозорије* (праскозорје, Б. Ј.), *сраженије* (позната у језику српских устаника), *бореније*, *колеса*, *четвороуглије*... Термином *четвороуглије* и сам је Драгашевић замјењивао страни термин *каре*, а у томе су га слиједили и каснији наши војни писци. Ипак, претеча у томе био је Матија Бан, који је прије свих, у својим *Основима ратним*, поменуо „четверо-угољак (каре)“.

Иако је Драгашевић у „Војину“ окупљао све који су хтјели и знали да пишу, ауторство тих радова дјелимично припада и њему. Био је и рецензент и лектор, па је, ван сумње, утицао на изглед и садржину текстова, особито на терминологију. Отуда се неки облици, који, поред изванредно вјеште морфологије, нису очувани до наших дана, сматрају много бољим од оних које сада употребљавамо. Такве су ријечи дежурник, собник и слободник, која је преведеница одавно познате туџице фрајкорац, доспјеле у наш језик још у вријеме Кочине крајине, а нарочито у Првом српском устанку. У стварању савремене српске војне терминологије Драгашевић је имао и два своја веома учена и надарена сарадника: Јована Мишковића и Димитрија Ђурића, а било је и других. Осим Драгашевића и Јован Стефановић Виловски се упуштао у критичке осврте на поједине називе, који су на различите начине доспјевали у српску војну терминологију. „Реч пуковар за руско полковник мислим да није сретно изабрана. Вар је наречица за вароши и градове и значи санскритским кореном: утврђено место или бранилиште. Ако је пуковнија тактичко тело, онда је правилније пуковнар, јер је санскритски корен нар – човек н.пр. плинар, станар...“⁴⁹ Наравно, то су аматерска расуђивања о етимологији, без научне основе, али је

⁴⁷ „Војин“ 1864 (прилог *Начела четовања*, стр. 40).

⁴⁸ Хаубица етимолошки припада чешком извору. У њемачки језик дошла је у вријеме хуситских ратова, а одатле у друге језике.

⁴⁹ „Отаџбина“ 1880, књ. IV, стр. 631 (то је критика Јована Стефановића Виловског на Ђурићеву књигу *Основна тактика*. Виловски је био официр српске војске у буни против Мађара 1848, и оставио је о томе занимљиве записе у истом броју „Отаџбине“: *Пре двадесет и седам година. Црте из рата 1848. и 1849.* стр. 640).

важно да је наша тадашња војна јавност побуђивала и друге да учествују у стварању стручне терминологије. Неки су сарадници стварали необичне придејевске облике, који су сада права ријеткост: „дотадашњим зрнским материјалом“ (подв. Б. Ј.), иако су направљени по свим језичким законима. Веома занимљив термин употребљавао је „арт. капетан К. Р. Костић“ пишући о „топовима гигантима“. Мјесто устаљеног, до сада познатог облика *фаља*⁵⁰, користио је веома добро изабрану ријеч *ватреник*: „Код ватреника (фаље), који је одмах пред задњаком...“⁵¹ Касније се налази: *палицевка*⁵².

Међу заборављеним војним терминима налази се и *опреза*, у садашњем значењу: сигурност, безбједност. На примјер, иза наслова *Опреза на маршу* слиједи: „Ова опреза (Sicherheit) на маршу стоји у томе.“⁵³ То њемачко објашњење обично је доказ да ријеч још није довољно заживјела као термин, па јој се на тај начин даје нека врста подршке и ауторитета. Касније се јавља и: „величина опрезних чета“, „докле год опрезне чете“, „прометне се у опрезну чету“..., гдје се препознаје садашња многозначна ријеч обезбјеђење.

Из настојања да се за прави појам одреди права ријеч види се да у организацији војске није све било баш најбоље. Српски језик није садржао ријечи које су у тој области имале неку употребну традицију. Практично, осим чете, и то у смислу „неодређена група наоружаних људи“, нисмо имали ниједне ријечи за обиљежавање формацијских јединица савремене војске. Тако је и садашњи термин *вод* прошао кроз многе облике: *пелотон*, *цуг*, *четврт*, а прије тога је употребљаван чисти руски назив *взвод*. Садашњи облик и није ништа друго него сажети русизам.

За „Војин“, а касније и за „Ратник“, може се тврдити да су пажљиво пратили догађаје у странијој литератури. Југословенској јавности је тек из романа Карла Маја позната „непреводљива“ ријеч *томахавк*, па је изненађење за читаоца кад у „Војину“ (12/1866, стр. 398) нађе израз: „у замашнијем томахику-нацаку“. Грађански рат у Сјеверној Америци скренуо је пажњу наших коментатора и преводилаца. Њихова радозналост за све новости с тог простора види се и по томе што су се неколико пута трудили да одгонетну и преведу енглески термин *рејд*.

Драгашевић је својом великом заслугом окупио око „Војина“ много марљивих сарадника који су познавали стране језике и са њих преводили. Занимљиво је да је преводилац био и један наредник: „Аустријска правила за пешадију, с руског превео С. М. Магдаленић, наредник.“ У превођењу су учествовали многи питомци војне академије, као и тек свршени слушаоци. Необично је како су ти млади људи приступали превођењу веома озбиљних тема: „Данашња тактика артиљерије, с рус. В. Ј. Мостић, Академац; Жлебне спредњаче и позадњаче од Драгоми-

⁵⁰ Занимљиво је да извори ту ријеч преносе из италијанског (*faglia*) у турски (*falya*), па одатле у наш језик.

⁵¹ „Отаџбина“, 1880, књ. IV, стр. 145.

⁵² „Војин“, 1866, стр. 24.

⁵³ „Војин“, 12/1865 (додатак, стр. 1).

рова, превео Станојло Стокић, академац.“ То потврђује извјесни Др. С. Петровић, говорећи о стању санитета српске војске: „Ми за сад немамо на нашем језику таквих дела што се војне хигијене тиче, али наши многи официри знају стране језике (француски, немачки), а на тим језицима има довољно речених дела.“⁵⁴

Расправе о појединим терминима биле су све чешће. На примјер, Димитрије Ђурић је расправљао о исправности назива „војник или солдат?“. Писци чланака у „Војину“ трудили су се да сви стручни називи буду познати и онима који су изван те области, па су давали за њих јасне дефиниције, какве недостају и нашој садашњој терминологији: „За оне, који не би уобичајену терминологију добро разумевали објашњавамо ово:

Граната је шупље зрно испуњено само барутом.

Шрапнел је зрно напуњено барутом и куршумима.

Картеч је кутија напуњена картечним куглама.

Буле је зрно које није изнутра шупље. Под зрном разумеју се све горње сорте.“⁵⁵

Неки страни термини су објашњавани дефиницијама: „Ротација (обртање зрна око своје осе кад из пушке излети)“; „Права из ока кроз урез задњег нишана и преко врха предњег нишана (мушице) провучена и до цели продужена, зове се нишанска пруга или визирњача.“ Да су преводиоци најчешће били и ствараоци нових ријечи види се из примјера: „Молићемо, нека се ова реч *бојевање* разликује од *војевања*, јер прва реч долази од *боја*, а друга од *војне*, те се и појмови разликују. Пр. срп. пр.“⁵⁶ У прихватању туђица, кад се нису могле избјећи, Драгашевић се најрадије одређивао за русизме, прихватајући их као „словенске речи“: „И бригада и нахије речи су туђе; и зар се никако баш Србину не би могла да прилагоди словенска реч полк? (Уредник).“⁵⁷

Због свега тога, није без разлога написао у Драгашевићевој кондитној листи његов старјешина, генерал Коста С. Протић: „... основаоц је војне учене терминологије. Први је упутио српску војничку младеж, на књижевни рад...“ Издајући и уређујући први војни часопис на Балкану, Драгашевић је високо подигао српску војну мисао свога времена, а тиме задужио и националну културу. Његова заслуга је и у томе што је одгојио и у науку упутио многе младе српске офицере, дајући им примјер у истрајном просвјетитељском, књижевном и научном раду.

Са бојног поља на поље науке и књижевности

У току војничке службе Драгашевић је мало времена провео као непосредан командант у јединици. Нешто због тога што за то није имао

⁵⁴ „Војин“, 3/1870, стр. 136.

⁵⁵ „Војин“, 2/1870, стр. 49 (биљешка).

⁵⁶ „Војин“, 2/1869, стр. 389 (Пр. срп. пр. – Примедба српског преводиоца).

⁵⁷ „Војин“, 3/1870, стр. 105.

смисла, а нешто и због тога што се војна власт плашила његова утицаја у војсци, он је, углавном, свој радни вијек провео у генералштабу. Ту је, према свим оцјенама, највише и пружио. Српска војска је имала довољно официра за „службу у пољу“, али је веома мало било оних који су могли да преузму све оно чиме се бавио Јован Драгашевић. Надахнут национализмом⁵⁸ и родољубљем, својственим омладини његова времена, он је своју природну надареност за књижевност и науку подарио српској култури и српској војсци. Као и Вук Караџић, невелик растом и крхка здравља („Пати редовно и често од хроничне главобоље...“), он се сав предао послу у којем је могао да исказе своју духовну енергију и задивљујућу радну способност.

Иако је својим васпитним и научним радом подигао српској војсци племе изванредно способних теоретичара и ратника, он се сам у тој области није истакао. Није доживео почести прослављеног јунака у биткама, али је највише учинио да за те битке припреми достојне ратнике и војсковође. Није био нарочито заслужан за проширење граница преткумановске Србије, али је зато био њен експерт на Берлинском конгресу, и за то је одликован. Његова велика радозналост није му дозвољавала да се определије за једну област, као што су то учинили Јован Мишковић и Живко Павловић. Осјећајући празнине у српској култури, он као да је хтио свуда да стигне. Отуда занимање за историју, географију, космографију, етимологију..., па чак и за неке пара-науке, а занимале су га и политика, реторика и етика.

Драгашевић се трудио да одгоји образованог и достојанственог српског официра, који ће свој ауторитет стварати својим знањем и храброшћу, а не влашћу круте дисциплине. „Ти, који хоћеш да будеш поглавица и вођ, добро се узми на ум, јер имаш тешко да одговараш не само пред судом својих савременика, него и строгом суду историје и ужасном суду Божијем!“⁵⁹ Предвиђајући догађаје који ће настати као резултат српске стратегије, он је развијао самопоуздање, којим се једино и могло ићи у сусрет тим догађајима: „Народ који сам себе поштује и цени, који не трпи ланце робовске, нити подноси, да се туђин над њиме натреса, тај народ мора бити и кадар, не само да се сваком непријатељском покушају одупре, него и да сваки напад одбије“.

Уређујући „Војин“, он је уистину постао први српски војнички просвјетитељ („... ја сам био и редактор, и писац и коректор, и администратор и све, том првом српском војничком журналу“). У „Војину“, а касније и у „Ратнику“, објављено је мноштво школског и просвјетног материјала на којем је подизана српска национална култура. Драгашевић је војнику прилазио као својевремено Суворов: тражио је од њега „да крваву тековину српску може јуначки да брани“. Његов ауторитет међу питомцима војне академије израстао је из његова

⁵⁸ Ријеч национализам није у почетку имала (негативну) конотацију какву је добила касније. Означавала је човјекову склоност ка проблемима и потребама своје нације.

⁵⁹ „Војин“, 1864 (додатак *Војник на маршу*, стр. 128).

умијећа да у непосредном и једноставном разговору пренесе на њих бит науке и војничке обавезе. „Мене су слушаоци разумели боље него другу господу. Није то била мудрост и наука висока, што их је на моје лекције прикупљало, није ваљда ни важност лекција, коју они можда ни разумели не би, него простоћа, са којом сам им говорио, и – њима разумљив језик.“

Драгашевић се својим етичким и моралним ставом уздизао изнад примитивне свакодневнице у друштву, а посебно у војсци. Заступао је мисао да све неспоразуме у прошлости треба превазићи у општем српском интересу, да се слава не стиче на обезвређивању других, да се млађе покољење не смије устоличити на срамоћењу претходног. „Поштујући и Ђорђа и Милоша, и умом, и снагом, а најпре прегоревањем и патриотизмом и нечувеном снагом да се боре за нас не за себе – ми ћемо тим поштовањем и утврдити и прославити оне, који су сада у власти; али нећемо осветлити нове ако каљамо старе“. И та, а нарочито слиједећа Драшевићева мисао необично показују његову савременост: „Видев, какви нам се људи за старешине постављају, ми смо морали изгубити респект не само према њима, него и према ономе који нам их даје.“

Садашња наша војничка јавност не зна о Јовану Драгашевићу готово ништа. Они упућенији познају га по *Војничкој стилистици* или неком другом појединачном спису. Његово дјело остало је непознато каснијим покољењима и неоправдано је остао заборављен. О свом мукотрпном раду оставио је и слиједећи запис: „Једини војнички журнал, који сам ја са тешком муком кренуо, а још са тежом обдржавао, како ја тако и он постао је нишан за оне, који су осећали потребу, да се уклоним с пута, и ако нисам њима на путу.“

Ваља да вам кажем, да „Војин“ није имао више уписника него 250. У ових 250 уписника било је свега 50 официра, остало народни војници (ондашњег кова). У ових 50 официра било их је, који су „Војин“ једнако примали, а никад нису платили. Међу овима који нису платили, били су они, који су против њега радили.⁶⁰

„Па ипак за тих осам година, осим што сам у служби својој радио, колико други, осим што сам на „Војину“ радио, колико није други, – ја сам и осам књижица написао, и ако и сам сада не знам када и како.“

Воља је била безгранична, а снагу је ломио цар и Бог...“

Јован Драгашевић је умро у вијеме када је српска војска преживљавала најтежа ратна искушења у Нишу, 1. јула 1915. године. Тамо је била и српска влада, и Команда српске војске. Они које је упућивао у војничку етику нису имали времена да му напишу некролог. требало је бринути за живе. Тек више од месец дана после његове смрти записано је у „Службеном војном листу“: „Умрли: Почасни ђенерал Јован Драгашевић, 1. јула 1915. године.“⁶¹

⁶⁰ Исто, стр. 329.

⁶¹ „Службени војни лист“, 1915, стр. 694.

Као и многи други великани српске војне мисли, Јован Драгашевић је био заборављен. Његово дјело, посебно радови из области војне науке, остали су непознати савременим генерацијама. У библиографији нема ниједног војника, мада неки радови о њему спадају у наше вријеме.⁶² Иако је својевремено био чувен у свим крајевима гдје живе Срби⁶³, свијест о њему је међу садашњим потомством сасвим замрла. Данашњи нараштај војних старјешина треба да зна да је био члан највиших научних установа: Друштва српске словесности (као потпоручник!), Српског ученог Друштва и почасни члан Српске Краљевске академије. Био је официр изузетно широког образовања. Познавао је елиту српске књижевности свога времена, с њом се дружио и сарађивао у њеним гласилима. Оставио је занимљиве забиљешке о познатим ликовима, као што су Светозар Милетић, Јован Јовановић – Змај, Лаза Костић, Ђура Даничић, супруга Сима Милутиновића Сарајлије, Миливоје Блазнавац, Фрања Зах, Матија Бан и кнез Михаило. Његова војногеографска студија о Илирском трополу „Балканско полуострво“ и сада је веома занимљива за многе науке. Ако ништа друго, читајући његова дјела можемо се угледати на примјер једног изванредно несребичног и преданог радника и старјешине. Његове моралне поставке о српском официру могу се прочитати на многим страницама *Стратегије* војводе Живојина Мишића и других војних писаца.

Литература:

1. Јован Драгашевић, *Истинске приче I*, Београд, 1888.
2. Јован Драгашевић, *Истинске приче II*, Београд, 1891.
3. Јован Драгашевић, *Царица Јелена. Приповетка из српске историје*, Београд, 1890.
4. Јован Драгашевић, *Истинске приче III*. Ареопаг или успомене на Берлински конгрес 1878, Београд, 1903.
5. Јован Драгашевић, *Војничка стилистика, за потребу својих ученика, питомца у Војној академији*, део 1–2, Београд, 1871; део 2, 1875.
6. Јован Драгашевић, *Војничка речитост*, Београд, 1876.
7. Јован Драгашевић, *Грађа за историју нашег рата 1876. године* (састављено из званичних извора), Београд, 1880.
8. Властимир Ерчић, *Историјска драма у Срба од 1736 до 1860. Бој на Неготину или смрт Ајдук-Вељкова*, Београд, 1974.
9. Јован Скерлић, *Омладина и њена књижевност (1848 – 1871)*, Београд, 1966.
10. Матија Бан, *Основи ратни*, Београд, 1848.
11. Матија Бан, *Правила о четничкој војни*, Београд, 1848.
12. Матија Бан, *Основи ратни. Друго преиначено издање*, Београд, 1861.

⁶² Часопис „Браничево“, III, 1957, стр. 68 и „Браничево“, V, 1959, стр. 60.

⁶³ О њему се знало у Црној Гори, Босни и Херцеговини и Далмацији („Задарски Српски лист“, 1887).

13. „Војин“ 1864 – 1870.
14. „Ратник“, 1879 – 1914.
15. „Отаџбина“, 1875, 1880, 1882.
16. Архив Војноисторијског института Београд. Подаци и кондуит листе за 1878/79 годину свију родова и струка у војсци.
17. „Службени војни лист“ од 1881. до 1915. године.
18. Живојин Р. Мишић, *Стратегија*, Београд, 1993.
19. Вук Караџић, *Српски рјечник*, Беч, 1852.
20. Ђорђе Ђирић, *Песништво и војништво. Генерал Јован Драгашевић* (1. фебруар 1836 – 1. јул 1915), Правда, 28. април 1940.
21. Др Милан Костић, *Ликови старог Пожаревца XIX века. Јован Драгашевић. Браничево V*, 1959, стр. 60.

Писац открива лаж

Мр Слободан Јауковић

(Приказ књиге Патрика Бесона *Против клеветника Србије*)

Књигу Патрика Бесона¹ *Против клеветника Србије* („Октоих“, Подгорица, 1995), литерарно виђење кризе на простору претходне Југославије, а посебно у бившој Босни и Херцеговини, има смисла представити из неколико разлога: тренутно су ретки аутори који покушавају да југословенску ратну драму прикажу изван већ прописаног шематизма по законима циљане медијске кампање; писац је веома добар познавалац француских и европских, али и наших културно-политичких прилика; у тој књизи – збирци прича, открива се испод литерарног слоја сасвим недвосмислена политичка дијагноза узрока сукоба.

Књига се састоји из седам кратких прича, у којима се аутор обраћа читаоцу путем свог бриљантног пародијског стила, једне велике персифлаже и низа крокија личности и догађаја.

Аутор сасвим јасно препознаје „да финансијски, индустријски и политички интереси гоне невине народе да се узајамно мрзе и разарају...“. Он веома често наводи примере потурања великих светских ратних пожара на местима на којима се неко усуди да дигне главу и супротстави се глобалним интересима суперсила и светског мега-капитала. Најновији светски пожар је ратни пожар подметнут претходној Југославији и један је у низу потурених пожара још од краја Другог светског рата. Тако је, на пример, према аутору, настао и исламски фундаментализам као хипертрофисана и ретроградна реакција на гушење еманципаторских потенцијала арапског света: „Политика великих сила током последњих деценија била је искључиво: хотимично, организовано и понављано понижавање арапског света. Исламски фундамен-

¹ Патрик Бесон рођен је 1956. године у Паризу. Тај писац средње генерације објавио је низ романа, приповедака, есеја и драма за које је добио више угледних награда, од којих је најзначајнија „Велика награда за роман“ (за роман „Дара“, 1985) Француске академије.

Бесон је боравио више пута у Југославији и постао је поуздан познавалац наших прилика. Отац му је био Рус, а мајка Хрватица. С изразитим нервом за политичка питања, од рана је припадао француској левици и изузетан је познавалац француске културне сцене.

тализам је очекивани резултат те политике, коме се могло надати. Арапима, од којих је све узето, нарочито част, не преостаје ништа сем религије и, наравно, будући да имају једино њу, они је злоупотребљавају“.

Даље, за Бесона нема никакве сумње у то који је непосредан политичко-међународноправни узрок распада Југославије: „Немачка признаје Хрватску и Словенију 23. децембра 1991. То је ратни изазов против Југославије... У одлучној и убилачкој акцији која се састојала у једностраном признавању независности Хрватске и Словеније – као кад би Бретању и Нормандију, пошто се одвоје од Париза, одмах признали Уједињено Краљевство и Шпанија, а затим и остала ЕЕЗ – не треба видети само већ одавно потврђену жељу Немаца да претворе далматинску обалу у једну германску Азурну обалу, већ такође, и поготову, потајну и дивљу решеност да се наплате Европи за педесет година војне окупације и политичке срамоте... Изгинули који се данас гомилају у Босни носе печат Made in Germany. Ко је агресор у Босни? Берлин. Биће други Нирнбершки процес, кунем се у то, а Хелмут Кол ће на њему бити главни оптужени“. На том месту се учоава напада сличност с редовима исписаним у књизи највећег живог лингвисте Американца Ноама Чомског *Шта то хоће Америка?* (Институт за политичке студије, Београд, 1994): „Мислим да у правном смислу постоје веома чврсте основе да се суди сваком америчком председнику од другог светског рата наовамо. Сви они су лично били тешки ратни злочинци или су посредно учествовали у ратним злочинима“.

На шта Бесон даље указује? Сада лако учоавамо један феномен који важи за многе интелектуалне кругове на Западу, па и код нас: фасцинирани моћу, ти кругови су спремни да рационализују у основи злочиначко понашање према сваком ко не дели ту фасцинацију, ко дигне главу, ко и на најудаљенији начин испољава самосвест слободе – одатле је, наравно, само корак до рационализације линча. Али Бесон, очигледно нефасциниран том фасцинацијом, принципијелно не подноси линч, па логички саркастично закључује: „...мрзим једноумље, нарочито кад је то једноумље уперено против неког. Кад већина људи каже да се неком особом не треба дружити, онда је она за дружење јер већина људи није за дружење. Чиста математика. У лову на вештице, наћи ћете ме на страни вештице, нарочито ако је згодна – јер је она невина. На страни онога кога оптужују, у сваком случају“. Могло би се рећи да су ти редови јасно практично упутство за држање људи који претендују на интелектуално поштење.

Пошто изузетно добро познаје француску културно-политичку сцену, аутор у наше недоумице око „држања Француске“ уноси нешто више светла: „Како је дошло дотле да се већина Француза наведе да толико мрзи један франкофони, да не кажемо франкофили народ, хришћански и савезнички, да не кажемо пријатеља наше земље у два највећа сукоба у XX веку?... Информација, а поготову дезинформација, суделују у вештини ратовања откако је Троја заузета захваљујући

Одисејевом коњу – и подједнако је узалудно шокирати се због лажи за време рата као и осуђивати кишу што пада у време мира. Медијску победу босанских муслимана над Србима треба као такву поздравити. Организована од стране две агенције за 'паблик рилејшн' из Вашингтона, то је била сјајна муњевита кампања, достојна најлепших наполеоновских епопеја, која је све ухватила на брзину... Неки су зафрктали, од срамоте или од гнева. Докрајчили су их дискретно, телевизијски брзо. Било је одлучено, утврђено као истинито, озакоњено: Добро је било на страни босанских муслимана, а зло на страни Срба... Ово виђење тога сукоба пола а ла Бабар (Бабар је слонче из дечјих сликовница), а пола а ла Рамбо данас провлађује како по париским салонима тако и по периферијским становима.“

Као да је некада славна послератна француска интелектуална левица фатално болесна. Левица која је громогласно дизала глас, и то у форми реторике класне борбе, левица која је осудила колонијализам и експлоатацију, левица која је непоткупљивошћу стекла светску славу, сада ћути. А ко говори? Говоре бивши левичари маоисти: Филкенкрот, Леви, Брикнер, Гликсман итд., који су наједном фасцинирани људским правима и хуманитарним недоумицима; они који су смислили нешто што би се могло назвати инстант-етиком, која се лако препознаје попут: ово се више не може трпети и посматрати скрштених руку; убијања, конц-логори, силовања, етничко чишћење – нешто се мора одмах учинити! А шта? Бацити бомбе на зле – Србе! Такво умиривање сопствене савести због изневеравања личних идеала и прихватања „бити-у-центру-пажње“ пошто-пото поприма карикатуралне облике, које Бесон представља с иронијском какоћом: „Између хуманитараца је оштра конкуренција... Хуманитарци ће бити њих неколицина који су спавали са Босном... Свет хуманитараца се углавном састоји од 'бегунаца', мушкараца и жена који хоће да побегну од самих себе, који беже од садашњице да би се склонили у несрећу другог“. Бесон то каже за своје Французе, а ми лако, просто неком врстом емпиријске екстраполације, закључујемо на сличну популацију мешетара, анонимуса, интелектуалних бескичмењака и осталих који паразитирају на нашој несрећи, а долазе, као и ти Бесонови, из Немачке, Енглеске, Холандије, Италије...

Ако тај аутор нема јефтиног разумевања за своје сународнике, зашто би имао за наше сународнике у Паризу и њихово држање? Шта се десило? „А онда су париски Срби пропали у земљу. Они, тако храбри на Равној гори, нашли су се изгубљени на Сен-Жермен-де-Преу. Једно је добити у стомак куршум од непријатеља, али сасвим друго кад вам мајка опали шамар, поготову пред светом. Децу Париза, Србе, почели су да грде.“ Дакле, десна, очигледно десна давнашња антикомунистичка емиграција као да има осећање стида „пред светом“ у Паризу којем се не допада као некад, без остатка; такво држање тананом аналитичару Бесону не промиче.

Наравно, разоткривају се и монструозне медијске игре иза сцене. Бесон је исувише добро упознат са самом анатомијом медијског делова-

ња, па су пародијско-ироничне опаске око перцепције наше кржаве стварности од стране просечног француског ТВ-гледаоца и читаоца прави мали филигран из персифлаже. Ређају се демаскирања потурања злочина, силовања, конц-логора, уз напомену да је прва пресна лаж већ имала разорно дејство, јер: „Те исправке и побијања неће избрисати ону истиниту а ипак лажну слику коју је пренела ИТН, што је и сама дефиниција слике“.

Или, када један француски „хуманитарац“ који шверцује оружје буде ухапшен, па потом у затвору са 105 падне на 94 килограма, Бесон каже: „Тих једанаест кила узетих Ле Туу тешко ће оптеретити суд који ће француско јавно мњење убудуће имати о Србији“.

Иако је књига *Против клеветника Србије* збирка прича састављених од крокија и цртица, повезаних надахнутим иронично интонираним ткивом, читалац ће, вероватно, имати утисак да се ради о писцу пријатељу који искрено жали што је његовом пријатељу срушена кућа, кућа за коју зна да је била просперитетно домаћинство, домаћинство додуше с размирицама, али таквим да су се могле превазићи да се нису умешали моћни којима је та кућа одувек на путу. То је, наравно, метафора приказивача, а Бесон то каже опором и неувијено: „Некакав безначајни немачки адвокат, од кога се ништа није тражило, задовољио се тиме да озакони одлазак Хрватске и Словеније. Проблеми су настали са деобом босанског намештаја“.

Чини се да је Патрик Бесон југоносталгичар. У најбољем смислу те речи.

Информатичке операције – даља разрада доктрине КоВ-а Сједињених Америчких Држава¹

Капетан бојног брода у пензији *Живко Лукић*

У првој верзији доктрине ваздушно-копнене битке, објављеној 1982. године, нагласак је био на непосредним борбеним дејствима, а информатичка дејства су вођена упоредо, истовремено, првенствено као психолошко-пропагандна дејства према противнику, сопственој и светској јавности. У периоду 1986–1990, када је била на снази осавременена варијанта доктрине „ваздушно-копнене битке“, информатичка операција знатно претходи борбеним операцијама на ратишту и траје све време тих операција, а усмерена је на више праваца: према светској јавности, ради оправдавања планираних војних операција и добијања међународне подршке; према савезницима, ради обезбеђивања конкретне војне подршке, и према непријатељу, прво ради његовог што дубљег увлачења у кризу, а затим ради слабљења његове борбене моћи. Три су основне карактеристике информатичке операције у том периоду: обмањивање сопствене и светске јавности и психолошки притисак на све – и на савезнике и на противника; строго контролисано извештавање с ратишта и још увек недовољно развијене снаге и средства за извођење информатичке операције. Сви елементи тог концепта информатичке операције веома су уочљиви у припремама и извођењу операција „Пустињски штит“ и „Пустињска олуја“.

На искуствима из наведених операција и промени војно-политичке ситуације у свету, настале распадом СССР и ВУ, као и стварању „новог светског поретка“ на челу са САД, које себе сматрају неприкосновеном и једином војном силом и водећим политичким чиниоцем у свету, створена је нова доктрина КоВ-а САД, у којој је информација, као најубојитије оружје, окосница операција за остваривање војних циљева на свим нивоима – од тактичког до стратегијског нивоа. Основа свега тога је далекосежно и темељито планирање, а информатичка операција је усмерена према: властитој јавности, властитој војсци, противничкој јавности и војсци, светској јавности, ОУН и другим међународним организацијама, а једна од основних карактеристика јесте фабриковање

¹ У „Војном делу бр. 1–2/94. објављен је приказ *Доктринарног правила КоВ САД ФМ 100-5*, објављеног јуна 1993. године. Војни стратеги САД, на основама начела новог правила, разрадили су бројне начине употребе информација у најширем смислу ради постизања војних циљева. У часопису „Military Review“, од новембра 1994, група еминентних аутора из Генералштабне школе КоВ САД, у Форт Левенворту, објавила је више чланака у којима се разрађује та проблематика с различитих аспеката, усмерених ка пројекцији америчке војне силе у 21. веку. У овом тексту дат је обједињени приказ тих чланака.

жељених информација ради манипулације властитом и светском јавношћу. Многи елементи такве информатичке операције видљиви су у дејству према актерима кризе на просторима претходне Југославије, који, као пре пет година Арабијско полуострво, сада служи као полигон ствараоцима „новог светског поретка“.

Наслов доктрине – *Информатичке операције* – треба схватити условно, јер њен садржај обухвата мноштво разноврсних активности: од односа војске с јавношћу, преко пропагандно-психолошких дејстава, употребе медија за постизање војних циљева, до утицаја информација на процес доношења одлуке и вођење борбених и неборбених дејстава ради савладавања отпора противника.

Односи са јавношћу у КоВ САД 21. века

Доктринарним правилом КоВ ФМ 100–5 предвиђено је да се америчка војска мора припремити да дејствује у условима примене високо-технолошки развијених и веома утицајних јавних медија на глобалном нивоу. То подразумева да технологије размене информација и могућности јавних медија утичу на извођење војних операција једнако као и технологије наоружања. Људи који озбиљно размишљају о ратовању у будућности знају да ће се најзначајнија битка изводити на „бојном пољу“ медијских средстава. Јер, телекомуникацијска опрема се убрзано усавршава и широко је доступна, што омогућава присуство све већем броју независних представника јавних медија на подручју војних операција и пре њиховог почетка. Знајући да је немогуће блокирати глобални проток информација, амерички војни стратеги развијају доктрину манипулације њима и највеће могуће експлоатације у интересу својих војних циљева.

Медијске информације могу да се појаве било где унутар кризног подручја без обзира на то где је национална команда предвидела своје реаговање или, чак, у току распоређивања својих снага. Способност медија да детаљно и графички уживо покривају догађаје од Панаме до Македоније већ значајно утиче на операције. Време и простор се тако компримирају да оно што се дешава на тлу тренутно утиче на доношење стратегијских одлука. Премоштавање тог „депа“ између стратегијског и тактичког нивоа узрокује да стратегијске одлуке непосредно и скоро тренутно утичу на извршење на тактичком нивоу. Средства јавног комуницирања омогућавају публици широм света увид у мноштво информација из веома различитих извора, а војне операције су постале догађај који америчка публика посматра у реалном времену, као и амерички савезници и њихови непријатељи широм света.

Потреба да се све више канала попуни са што више информација узроковала је такмичење међу медијима да испричају јединствене приче. То доводи до неуобичајеног и сензационалног извештавања, што често резултира повећаним бројем анализа, критика и уредничких коментара о догађајима који се дешавају у подручју операција и њиховим утицајем на реакције на те догађаје и на њихов могући исход. Као резултат тога,

јавне институције, приватна предузећа, и организације од посебног интереса могу много брже да обликују и мењају јавно мњење; да изводе притисак или утичу на политичке лидере нације; да јачају или слабе морал војника и расположење у војној организацији; да утичу на стратегијске и оперативне циљеве и обављање тактичких задатака, и да тако значајно утичу на стратегијски правац, домет и трајање војних операција.

У америчкој КоВ, на основу наведеног, створена је тзв. „Визија 2000, односи са јавношћу у 21. веку“, као аналитички оквир усмерен на значајне могућности система односа са јавношћу да подржи КоВ САД у будуће у миру, конфликтима и рату. То је дугорочни концепт, који је основа за модернизацију организације односа са јавношћу. У „Визији“ се не дефинишу крајња и прецизна решења, већ усмерава улога односа с јавношћу на процену информативних захтева и очекивања, уз антиципирање утицаја информација и развоја информативне стратегије као дела процеса планирања и доношења одлуке на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу. Полази се од основног начела да амерички народ и војска имају право да буду обавештени о политици војске, њеном положају и активностима, укључујући и нивое који се тичу највише националне безбедности. То је изузетно важно за КоВ, јер јој омогућава успешно обављање задатака, нарочито када су политичке одлуке или основе националне политике у одређеној мери спорне. Јер, чињеница је да су војно планирање, доношење одлука и извођење операција под сталним утицајем јавног мњења и у складу с националним интересима.

Да би односи с јавношћу према „Визији 2000“ имали прави смисао установљено је осам стратегијских циљева:

- тачна процена информативних потреба и схватање унутрашњег и спољњег јавног мњења (војно и цивилно);
- потпуна интеграција процена односа с јавношћу и препоруке у процесу планирања и доношења одлука на свим нивоима и континуирано током операција;
- постизања отвореног и независног извештавања и приступ јединицама ангажованим у рад с јавношћу и националном безбедношћу;
- брз проток потпуних, тачних и правовремених информација о КоВ;
- формирање избалансираног, коректног и уверљивог презентовања информација о америчкој војсци;
- обавештавање јавности о перспективи КоВ-а;
- образовање и обучавање свих руководилаца и војника за њихову улогу и одговорности у односима с јавношћу;
- постизање потпуне интеграције органа за односе с јавношћу и одговарајућих функционалних подручја, и институционализовање ефикасних, здружених, комбинованих и интерагенцијских активности у односима с јавношћу.

Суштина активности у односима с јавношћу КоВ САД могла би да се сажме у једну реченицу: обучена, спремна за дејство снага професио-

налаца довољно сналажљивих, технолошки оспособљених и модуларно организованих да изводе операције у миру, конфликту и рату и одржавају правовремени проток тачних, избалансираних информација војсци, америчкој јавности и осталој важној публици. Да би се садашња организација односа с јавношћу америчког КоВ трансформисала у снагу 21. века мора се поштовати следеће:

а) *Дефинисање критичних одговорности и функција односа с јавношћу.* У условима све утицајнијих медија односи с јавношћу морају да постану јасна функција команде. На бојном пољу они су једнако значајан елемент за успех и важна компонента у изградњи и одржавању борбене моћи као и оперативни систем војишта, посебно када су глобални медији значајно укључени у активности на бојишту. Планери активности односа с јавношћу морају да буду интегрисани у планске и оперативне ћелије тако да могу да идентификују појаву разних трендова, проблема и брига, и да процењују и развијају стратегије које ће подржати задатке и циљеве операције. Људство органа за односе с јавношћу мора да дејствује из близине командног места тако да могу одмах реаговати на ситуацију, догађаје и проблеме значајне за команданта и његов штаб. Они морају унапред да предвиде где треба да се умешају између представника јавних медија и војника јединица и да планирају операције које ће морати да покривају. Људство органа за односе с јавношћу мора континуирано да прати и процењује ефикасност својих планова и операција, да подешава текуће и планира будуће операције.

У условима глобалних медија информација доступна једној публици мора да се сматра информацијом доступном и за све друге. Јер, информација којом располажу чланови команде брзо ће постати доступна публици. Исто тако, информација до које су дошли глобални медији брзо ће бити доступна члановима команде. Због тога щудство органа за односе с јавношћу приликом планирања спровођења својих планова мора да води рачуна о њиховој потпуности. Они морају да стварају и примењују координиране стратегије које ће се односити на проток информација најширој публици синхронизовано кроз све канале комуницирања.

б) *Обучавање руководиоца за односе с јавношћу.* Амерички војни лидери знају да су односи с јавношћу значајни за одређивање стратегије државе и њено остварење. Међутим, сви они морају да знају да схватање операције може да буде једнако важно за успех као и њено извођење. Они морају да схвате да информативна технологија и утицај јавних медија замагљују разлику између стратегијских, оперативних и тактичких нивоа. Такође, морају да схвате да ће се представници јавних медија све теже ограничавати, јер спречавање приступа и ометање рада репортере чини сумњичавим и неповерљивим, што их наводи да траже алтернативне изворе информација, што често резултира спекулацијама и нетачностима. Обука старешина КоВ у раду с органима за односе с јавношћу већ се изводи у центру за борбену обуку у оквиру редовног

програма борбене обуке и у будуће ће бити укључена у све вежбе КоВ Сједињених Америчких Држава.

с) *Обликовање будућих органа за односе с јавношћу*. Организација и рад органа за односе с јавношћу у КоВ САД регулисани су *Правилном ФМ 46-1*, које носи назив *Операције односа са јавношћу* (Public Affairs Operations). То правило мора да се побољша првенствено јаснијим одређивањем места и улоге органа за односе с јавношћу и потпунијим уграђивањем њиховог рада у доктринарну литературу КоВ Сједињених Држава. Очекује се да ти органи раде нешто више од обичног штампања новина, емитовања радио-програма, писања чланака, фотографисања или да служе као диск-џокеји. Они морају да буду еквивалент менаџерима комуникације у приватној индустрији, са свим знањима, искуством и вештином владања савременим медијима потребним за услове у 21. веку. Ти органи ће се састојати од способних штабних елемената уграђених у штабове дивизија и корпуса, као и од одвојених огранака обезбеђених људством и средствима потребним за обављање појединих задатака.

д) *Обука припадника КоВ за односе с јавношћу*. Упркос чињеници да је више војно руководство овлашћено да комуницира с јавношћу, изјаве и коментари војника, чланова њихових породица или цивилних лица на служби у војсци сматрају се много искренијим, поштенијим, тачнијим и уверљивијим за ширу публику. Зато јавност често и тражи управо мишљење тих лица. Амерички војни стратеги, због тога, сматрају да сви припадници војске, од војника до генерала, као и цивили на служби у војсци, морају да поседују одговарајући ниво знања и вештине у опхођењу са јавношћу. Сви они треба да знају *Принципе информисања* и *Принципе општења с јавним медијима*, два упутства која усмеравају односе с јавношћу у КоВ Сједињених Америчких Држава.

е) *Координирана интеграција сродних функција*. Сматра се да су ратно новинарство, психолошке операције и цивилин послови подручја сродна укупним активностима органа за односе с јавношћу, па се инсистира на координацији свих тих активности. Са све бржим променама услова извођења операција потребно је веће разумевање и ближа сарадња између војних органа за односе с јавношћу и тих подручја деловања. Та сарадња се мора развијати и институционализовати, па су, у вези с тим, већ учињени неки значајни кораци, као што су обједињавање школе за визуелне информације и Подофицирске школе за односе с јавношћу, и заједнички рад на развоју материјалне базе Центра за везе КоВ и директора информативних система за командовање, контролу, комуникације и компјутере – С4..

ф) *Водећи покрет ка здруживању и интерагенцијском раду у односима с јавношћу*. Копнена војска САД у будућности ће редовно оперисати у условима здруживања и интерагенцијских дејстава, и зато војне службе, федералне агенције изван Министарства одбране и невладине организације треба да раде заједно да би развиле оперативне

концепте и процедуре и решиле питања људства и материјалних средстава. Планира се формирање и увежбавање здружених и комбинованих информативних бироа као сталних форми, за разлику од организовања *ad hoc* екипа само када се укаже потреба. У вези с тим се потенцира способност КоВ да преузме водећу улогу у стварању таквих сталних органа, јер већ има значајну улогу у стварању начела рада у односима с јавношћу и поседује организацију и опрему која ће послужити за формирање здружених информативних бироа који ће укључити федералне и невладине агенције.

У закључку тог дела материјала се наглашава да КоВ САД мора да буде спремна да води рат, али и припремљена да изводи „операције изван ратног стања“. Она мора да планира дејства као део здруженог, комбинованог, коалиционог или интерагенцијског тима који се брзо распоређује с америчког континента или изван њега на било коју тачку у свету. Употребљаваће се активна и резервна компонента КоВ-а а ослањаће се на подршку цивила у војсци и цивилних структура изван ње. И чиниоци, као и развој информативних и комуникацијских технологија, означавају крај индустријске ере и почетак информативне ере ратовања. Из операције „Пустињска олуја“ амерички војни мислиоци су извели закључак да предност у сукобу има страна која добије информативни рат. „Информација је кључ модерног ратовања – стратегијски, оперативни, тактички и технички. Ми, у ствари, улазимо у еру у којој ће информација да буде критични центар равнотеже за КоВ. Инволвирање глобалних медија ће бити критични елемент у сутрашњим информативно оријентисаним оперативним условима и америчка КоВ ово мора да призна“. И зато КоВ САД мора рад органа за односе с јавношћу да учини интегралним елементом планирања информатичких операција, односно планирања свих својих операција.

Информатичке операције – операције 21. века

Разрада доктринарног правила *КоВ ФМ 100-5* у правцу развоја информатичке операције војске 21. века поверена је Команди за обуку и доктрину КоВ-а САД (TRADOC–Training and Doctrine Command), која је већ у марту 1994. започела остварење веома развијеног плана истраживања, тестирања и вежби у лабораторијама, центрима за обуку и на полигонима у САД и широм света. У рад су укључене разне високе институције и команде ОС САД: ГС КоВ, Команда позадине КоВ, Команда за специјалне операције КоВ, Санитетска команда, Команда информативних система, Обавештајно-безбедносна команда, Оперативна команда за тестирање и оцењивање и Команда за космичку и стратегијску одбрану. Ради се по принципу „заједничког предузећа“ (joint venture), а циљ је обављање три основна задатка: донети све одлуке о војсци 21. века до 2000. године; структурирати и проценити елементе оперативних снага војске 21. века на основу реализације плана експеримената за усавршавање борбених дејстава током 1995. године,

и информисати КоВ о импликацијама општедимензионалних дигитализованих операција. Теоретска основа за обављање тих задатака је правило *Памфлет 525-5 (PAM 525-5)*, које је 1. августа 1994. изашло у издању TRADOC. У њему се објашњава како ће способност размене и преношења правовремених информација људству и јединицама високог квалитета омогућити стварање флексибилних, покретљивих јединица способних за веома брзо преформирање. У Правилу је описана суштина општедимензионалне операције војске 21. века, односно како ће КоВ, користећи технологије информативне ере, функционисати у будућности као копнена компонента у извиђању здружених мултинационалних и интерагенцијских операција у рату и операција изван ратног стања. Тај концепт, у крајњем, треба да доведе до стварања „Тоталне снаге“ (Total force) – војске 21. века, која треба да има пет карактеристика: доктринарну еластичност; стратегијску покретљивост, способност за преформирање и модуларно организовање; здруженост; мултинационалну и интерагенцијску повезаност, и разноврсност. „Тотална снага“ ће бити убојитија, издржљивија и способнија да контролише оперативни темпо него икада раније. Тако је PAM 525-5 садашњи концепт будућности: „у прошлости развој доктрина је био последичан, а данас је динамичан, ми смо променили начин на који се мењамо“. У том објашњењу садржана је целокупна филозофија нове стратегијске мисли у ОС САД уопште. Наиме, САД не чекају да технички, технолошки и социолошки развој својим квантитативним променама временом доведе до квалитативних промена стратегијске мисли; амерички војнополитички стратези планирају промене унапред, а то значи да креирају околности у којима ће важити нови квалитети. Може се рећи да је то суштина и „новог светског поретка“, јер настоје да на глобалном плану створе услове у којима ће у будућности важити начела доктрине и стратегије која су они предвидели.

Промене у стратегији будућих војних операција војске 21. века најочитије су у разматрањима борбене динамике кроз њених пет елемената: борбено командовање, војишна просторија, дубина и истовремени напад, рано ангажовање и логистичка подршка.

Борбено командовање је много више од обичног РиК (С2), јер ће будућа информативна технологија обезбеђивати средства за прикупљање, обраду, дистрибуцију и приказивање информација на начин који нема ранијих узора. Мора се преиспитати схватање досадашњег концепта С2 јер ће усавршена технологија променити начин на који команданти виде и воде бој. Јединице покривају већи простор и дејствују већом брзином, а за време појединих фаза операције и убрзавају темпо. То је повећало релативну моћ нижих команданата, али и значај последица њиховог рада. Пошто је технолошко усавршавање кроз историју „сабијало више рата у мање простора и времена, значи да то сабијање смањује границе људске издржљивости. Зато борбено командовање војске 21. века мора командантима побољшати синтезу информација, а не само затрпавати штаб са што више анализа.

Могућности за брз проток и обраду информација ће знатно утицати на организацију снага, процедуру командовања и организацију и рад штаба. Све јединице на бојишту ће бити хоризонтално и вертикално везане у јединствену информативну мрежу протока свих врста информација. То ће омогућити командантима на свим нивоима да размењују заједничке, релевантне слике бојишта према интересима свог нивоа и формиране према својим потребама. Команданти истог ешелона ће истовремено имати увид у свој положај у односу на суседа и јасну представу о намерама претпостављеног. Команданти главних снага, снага борбене и позадинске подршке, хоризонтално везани заједничким информацијама, први пут ће имати средства да визуелизују начин извођења операције хармонично, јер ће бити интегрисани заједничком визијом бојишта. Путем заједничке слике ситуације јединице у борби могу нека дејства да координирају боље него што би то радили виши штабови својим директивама. Више команде ће пратити мреже нижег нивоа, дозвољавајући потчињенима да воде блиске бојеве и концентришући се на остали део бојишта по дубини, висини, ширини и времену.

Тако замишљен систем командовања очигледно претпоставља америчку потпуну превласт у етеру, јер само одговарајућом контролом електромагнетског спектра могуће је изводити операције војске 21. века. С обзиром на то да није могућа апсолутна временска контрола етера, амерички стратези предвиђају да се електромагнетски спектар контролише током већег дела извођења операције. У противном, информативни систем командовања, како је замишљен, могао би од значајне предности да се претвори у Ахилову пету војне операције 21. века.

Војишна просторија није дефинисана временом, границама, графички или било којим другим елементима, већ обимом свих елемената војишта и ангажовањем сопствених и непријатељских јединица, зависно од могућности будуће технологије. Величина, облик простора и густина јединица на њему зависиће од задатка, непријатеља, властитих снага, терена, метеоролошких услова и расположивог времена. У већини случајева војишном просторијом у рату доминираће системи, уместо војници, док ће у операцијама изван ратног стања доминирати војници над системима.

У информатичкој операцији на војишној просторији команданту ће бити на располагању средства потребна за визуелизацију војишта, уз истовремено заслепљивање или онемогућавање противничког команданта да има јасну борбену ситуацију.

Комбиновање операције по дубини и истовремених напада, уз употребу убојитих и неубојитих средстава динамичан је начин за: повећање војишне просторије (просторно, временски и наменски); смањење или потпуно отклањање потребе да се војиште просторно дефинише; општедимензионални напад на главнину непријатељских снага и бржи пораз непријатеља. Команданти војске 21. века ће моћи брзо да поразе непријатеља комбиновањем прецизне ватре на малим и

великим дометима; информатичком операцијом усмереном да заслепи, деморалише и заглуши непријатеља, и брзим маневром комбинованих снага и средстава. Основна компонента операција по дубини и истовремених напада биће мере предузете да се добије информативни (медијски) рат, укључујући превласт у етеру путем нуклеарних електромагнетних импулсних генератора, информативних система из космоса и компјутерских вируса. Операцијама ће обавезно претходити дејства против система РиК непријатеља, која могу трајати и истовремено с борбеним дејствима на копну и у ваздушном простору.

Дејства против система РиК – С2W (Command and Control Warfare) могу да замене потребу за превлашћу у ваздушном простору као суштински првим кораком у операцији. Телевизија и други јавни медији су средства за учвршћивање или подривање воље целе популације. Други метод напада ће бити приступ непријатељевим компјутерским системима на бојишту и манипулација информацијама. Очигледно, амерички војни теоретичари планирају примену свих неборбених средстава у информатичкој ери како би непријатеља омењали и учинили лаким пленом, и тако смањили на најмању меру обим војног ангажовања, а тиме и проценат могућих властитих губитака.

У оквиру *раног ангажовања*, с обзиром на то да се стално инсистира на повећању темпа борбених дејстава, америчка КоВ предвиђа разноврсне операције у којима ће одређене снаге бити увођене пре него што је непријатељ потпуно спреман за одбрану. Односно, ако су борбена дејства у току, то значи увођење посебних снага кроз властити борбени поредак пре него што је непријатељ спреман за спречавање продора или борбу по дубини. Операције раног ангажовања ће изводити посебно структуриране снаге изван редовних борбених формација, најспособније за обављање конкретног задатка, односно дејствујући као *contingency* снаге. Пре распоређивања такви састави изводе обуку на теренима и у условима најприближнијим условима за стварно ангажовање. Зато већ сада постоје припремљени плански софтвери разних варијаната задатака који омогућавају планерима да терен будућег ангажовања виде с различитих висина и из различитих праваца. Због тога Американци непрекидно имају у разним подручјима света своје посматраче, уграђене по разним основама, који непрекидно шаљу информације за њихову базу података. Отуда не треба да чуде информације о присуству америчких војних „саветника“ на подручју бивших југословенских република БиХ и Хрватске, без обзира на то што се САД још увек упорно и пажљиво чувају да не буду увучене на копно „балканског котла“.

Логистичка подршка КоВ-а САД, због разноврсних захтева операција у рату и операција изван ратног стања захтева даље усавршавање, а модуларна организација јединица активног и резервног састава ће омогућавати брзо структурирање позадинских органа према потребама борбене компоненте и снага КоВ-а. Будући систем логистичке подршке мора бити на истом нивоу оспособљености као и здружене, мултинационалне или специјалне снаге.

Здružена копнена дејства војске 21. века имаће обавезно следећу општу структуру: анализу задатака и структурирање снага за пројекцију снага, што укључује и разматрање превозења и претходно распоређивање опреме; извиђање и припрему подручја операција, којима су обухваћене непријатељеве и друге снаге у зони одговорности, изненађење и обмањивање; одлучујућу акцију или остваривање контроле у целој зони одговорности употребом ватрених система, ваздушних, поморских и копнених снага, и пролонгиране операције ради постизања стратегијских циљева или опоравак ради пребацивања на друга војишта. Такве операције војске 21. века могуће је изводити и садашњим технологијама, али америчка војска још није организована тако да може да искористи све њихове предности. Наоружање које поседује војска САД може да нанесе ударе на било којем делу војишне просторије, али она још не може да оствари његову потпуну контролу или да има потпуни увид у ефекте његовог дејства. Системи обавештајне службе могу да обезбеде детаљан визуелни приказ војишта, а специјалне снаге могу да дају обавештајне податке директно с терена (human intelligence). Међутим, још није постигнута потпуна синхронизација тих способности. Тек укључивањем информатичких технологија ослободиће се целокупни потенцијали војске 21. века за извођење операција. Зато већ сада КоВ САД мења начин размишљања, организације штаба, протока информација, штабне и командне процедуре и потребну организацију јединица.

Будуће операције војске 21. века свесно ће бити припремане за контролу – што значи за одржавање, ублажавање или, ако је потребно, смиривање тока догађаја на бојном пољу. Намера је да се динамична борбена дејства одвијају у најкраћем времену, уз најмање губитке пријатељских, непријатељских и неутралних снага. Та брзо покретна операција ће се изводити на целој ширини, дубини и висини и у одређеном времену на одређеној војишној просторији, при чему ће се користити сва средства – копнена, космичка, поморска, ваздушна, електронска, информатичка, психолошка и специјална дејства. Американци сматрају да ће просторно раширена дејства убојите и неубојите силе – што је летимично могло да се види у операцијама „Праведна ствар“ и „Пустињска олуја“ – онемогућити реаговање капацитета непријатељевих команданата.

Од концепта до реалности

Значајне су импликације преласка са концепта на реално стварање војске 21. века, посебно у условима непредвидивих и брзих промена светске ситуације. У домену TRADOC најзначајније импликације ће се читовати у: доктрини, обуци, усавршавању старешина, организацији, материјалној бази и војничком саставу.

Доктрина. Основна карактеристика војне доктрине САД јесте њена адаптабилност, а у будућности на њу ће појачано утицати бројни

чиниоци, као што су развој науке и информативних технологија. Технологије информативне ере снажно ће утицати на реализацију доктрине, као и на њену суштину. Доктринарне импликације које произилазе из командног система у наведеном концепту, на пример, толико су велике да ће требати године да би се потпуно схватиле. Доктрина је и основа за развијање иницијативе која треба да помогне старешинама да постану прилагодљиви и креативни у решавању проблема које ће постављати будуће војне операције. Симулације и експерименти ће бити средства за проверу елемената доктрине, а нове идеје и концепти за војску 21. века ће се веома брзо уграђивати у приручнике и – путем компјутерских дискова – биће дистрибуирани целој копненој војсци.

Обука. Нови концепт КоВ-а САД унеће велике промене у домену обуке. Суштина је у обједињавању појединачне обуке јединица и самообразовања у јединствен систем обуке. Институције и инсталације за обуку биће бројчано смањене, али зато повезане у јединствену мрежу, што ће олакшати појединачну и колективну обуку на свим нивоима. Сваком војнику ће бити доступна база података с лекцијама из ранијих операција, о светској политичкој ситуацији или с демографским информацијама. Исто важи и за специјалистичку индивидуалну обуку, док ће за обуку јединица бити на располагању симулације разних операција свих нивоа. Ипак, практичне вежбе на полигонима остаће суштина борбене обуке, уз највеће могуће приближавање реалним условима.

Усавршавање старешина. Старешина мора да има изузетне способности, као што су визионарство, способност иновације, прилагодљивост, креативност и способност за упрошћавање сложених ситуација и разјашњавање двосмислености – и све то док се налази под стресом за време дејстава. У ствари, комплексна природа будућих операција ће захтевати старешине с већим искуством и рангом на нижим тактичким нивоима него раније. Јер, команданти на тактичком нивоу морају да буду припремљени за доношење одлука које ће имати и стратегијске консекуенце, и то пред будним очима међународних медија.

Организација. Војска 21. века ће бити мања, али ће имати нове, проширене и разноврсније задатке, и повећане способности захваљујући технолошком напретку. Нова организацијска структура ће бити еластична и треба да оспособи војску за извођење вишеструких задатака.

Војници. Примерено новом концепту војске, квалитет војничког састава мора да буде значајно побољшан у правцу развоја индивидуалних способности за борбу у сложенијим условима операција 21. века. Обука војника ће обухватати различите задатке, у којима ће бити ангажовани и опрему коју ће користити. То ће захтевати да се регрутовање и селекција усмере на рану идентификацију војника способних за брзо укључивање у јединице. Поред тога, војска 21. века ће захтевати повећан број војника који говоре стране језике. Све то ће утицати на брзо унапређивање способних војника у ниже старешинске чинове.

Људском чиниоцу у војсци 21. века САД посветиће повећану пажњу, јер ће, упркос развијеним технологијама, или управо због њих, одговорност сваког појединца, од војника до генерала, бити значајно повећана.

Борбено командовање као императив војске 21. века

У доктринарном правилу *ФМ 100-5* борбено командовање је описано као вештина одлучивања у борби, вођења и мотивисања војника и њихова организација у дејствима ради обављања задатака уз минимум губитака. За разлику од ранијег концепта борбеног командовања *С2*, с фиксним *КМ*, великим штабовима, процесном контролом и програмима скупих набавки, нови концепт је информатички оријентисан, при чему командант визуелизује своју војишну просторију уз подршку малих, активних тимова за борбено командовање, опремљених дигиталном технологијом. Промена је еволутивна и усклађена са значајним променама на глобалном плану, чији су ефекти стварање веома комплексних ситуација и услова у којима се одвија командовање. Командант мора истовремено да изводи операцију, извлачи и опоравља своје људе, и све то у дијапазону од ратног стања до хуманитарних задатака у, истовремено, непријатељским, несигурним, конфузним и двосмисленим околностима. Он мора веома брзо да синхронизује све своје оперативне системе, и то под непрекидно будним оком јавности. Командант мора да схвати улогу знања и вредност информација. Величина одлучујуће предности у следећем веку произилазиће из количине, квалитета и употребљивости информација. То подразумева не само информације добијене током операција већ и редовни проток информација које ће командант добијати ради систематског усавршавања свог знања. Усавршавање старешина ће обезбедити боље разумевање какав командант треба да буде, шта треба да зна и како треба да ради. То захтева синхронизован развој вештине и средстава командовања, односно одржавање равнотеже између технолошких иновација и људског чиниоца.

Према доктринарном правилу *ФМ 100-5*, од команданта се у борби очекује да: води, одлучује, визуелизује, усваја информације, ради тимски, комуницира, усваја мишљење, мотивише, усмерава рад других и демонстрира физичке и моралне квалитете. Борбено командовање се објашњава као израз воље команданта, што укључује његову способност да визуелизује текуће и будуће стање, да формулише и артикулише концепт операција који повезује то двоје, а затим, снагом воље и својим руковођењем, да води своју команду од једног стања ка другом уз најмање губитке свог људства и нације. Такав концепт команданту треба да омогући да створи услове за борбу у којима ће војишну просторију да види и разуме динамички у све четири димензије (три просторне и временска) и да код својих јединица изазове снагу воље која ће довести до победе.

Поред познатих начела за командовање операцијама *КoВ-а* – иницијатива, покретљивост, дубина, синхронизација и разноврсност –

на понашање и рад команданта нарочито утичу следећа начела борбеног командовања:

– *еластичност*, која омогућава команданту да свој процес одлучивања и стил руковођења прилагоди различитим ситуацијама. То је осећај који команданту „казује“ када да се придржава књиге, а када да одбаци правила. Еластичност у командовању подразумева да командант јасно саопштава своје намере, али да не издаје потчињенима превише детаљне задатке, што им омогућава да мењају његова наређења у оквиру познатих намера претпостављеног, заснованих на одређеној ситуацији;

– *расуђивање* је процес формирања тачног мишљења или процене засноване на расположивим информацијама. Расуђивање у боју је способност да се анализира ситуација и доносе правилне одлуке. Нема обрасца за развој те вештине, јер се она стиче временом, учењем и на основу искуства;

– *интуиција* је способност да се демонстрира тренутно разумевање важних аспеката ситуације без евидентног рационалног мишљења и закључака. Пошто ни у најбољим околностима командант неће имати савршену спознају ситуације, он мора да премости јаз између онога што зна и онога што треба да зна у време доношења одлуке, при чему му интуиција помаже да осети шта треба да се уради;

– *уживљавање* је разумевање, осетљивост и осећај према војницима и њиховим фамилијама. То је основно начело за руковођење и мотивацију војника, а омогућава схватање шта су способни да ураде у одређеном тренутку. Да би се код војника створили услови за успешно дејство у борби потребан је уравнотежен и свеобухватан приступ његовим интелектуалним, физичким, социјалним и духовним потребама у миру.

Динамика борбеног командовања има шест основних елемената које командант уравнотежава: руковођење, одлучивање, усвајање информација, визуелизација, концептуализација и комуницирање:

– *руковођење (Leadership)* – произилази из командантове техничке компетентности, дисциплине и мотивације. Техничка компетентност је производ знања стеченог кроз обуку. Дисциплина није само безусловно извршавање наређења, већ је то много више самоконтрола која резултира тиме да се учини права ствар у недостатку усмерења. Мотивација наводи команданта да примењује техничку компетентност и дисциплину;

– *одлучивање (Decision making)* – јесте знање када и како треба донети одлуку. Без обзира на то колико је рад команде аутоматизован, на којем је технолошком нивоу процес командовања, какве хардвере и софтвере и комуникацијске системе има – системи не доносе одлуку већ командант. Најтеже одлуке команданта нису ни техничке ни тактичке, већ људске – ко неће бити способан да издржи и шта треба учинити с тим, где ће потчињени најбоље бити употребљени, процена слабости и снаге потчињених.

– *усвајање информација (Information assimilation)* јесте способност да се из расположивих информација издвоје оне важне. То је први корак

к анализи и синтези усмереној ка стварању менталне визије ситуације. При томе је значајан штаб, који организује пријем и припрему информација да не би збуњивале команданта, док сам командант мора да одреди приоритете и да одговарајући реагује на примљене информације. У време битке, посебно када је брзог темпа, командант се креће бојиштем и његове информације морају да буду тачније од оних које прима други, стационарни део штаба. Зато ће само мањи део штаба у борби бити од помоћи команданту у манипулацији информацијама;

– *визуелизација (Visualization)* – јесте формирање менталне слике текућег и будућег стања, засноване на намерама више команде, расположивим информацијама и интуитивном осећају за бојиште. Посматрање непријатељских и пријатељских снага у односу на време, простор и намере ствара основу за командантову процену. Док део жељеног будућег стања може да буде диктиран намерама вишег команданта, командант борбене јединице мора да поседује способност да предвиди будуће стање организације својих снага у оквиру одређене војишне просторије. Командант мора да буде способан да властиту слику ситуације пренесе путем наређења својим потчињенима. Он мора своју визију да преведе, а затим и пренесе терминима које ће војници разумети да би могли да је реализују, односно мора да буде способан да своју слику ситуације формира у мислима својих војника;

– *концептуализација (Conceptualization)* – јесте ментално извођење ратне игре којим командант долази до најбољег начина за извођење дејстава ради повезивања текућег стања и жељеног крајњег стања. То је динамичан процес, заснован на проценама, визуелизацији промена на војишној просторији и командантовом искуству, који му омогућава да успостави везу између текућих операција и будућих планова. Концептуализација дозвољава команданту да оптимизује ризике садржане у одређеној операцији, који су супротност процесу одлучивања, који увек иде у правцу смањења ризика по властите снаге;

– *комуницирање (Communication)* – јесте мост који повезује информацију с одлуком и одлуку с акцијом. Постоје две врсте комуницирања, које су једнако значајне за командовање. Имплицитно комуницирање је способност комуницирања путем међусобног разумевања, уз коришћење минимума кључних разумљивих реченица или, чак, међусобним антиципирањем мисли. То комуницирање је брже и ефикасније од детаљног, експлицитног комуницирања, које је способност комуницирања путем прецизних, кристално јасних писаних или усмених инструкција.

На крају тог дела разматрања амерички аутори цитирају кинеског стратега Сун Цуа, који је пре две и по хиљаде година рекао: „Ако познајете непријатеља и познајете себе, не треба да се плашите исхода стотину битака. Ако познајете себе а не познајете непријатеља за сваку остварену победу доживећете и пораз. Ако не познајете ни непријатеља ни себе, подлећићете у свакој бици“.

Неокортичко ратовање – савладавање противника без насиља – врхунац ратне вештине

Полазећи од чињенице да је рат, одбрамбени или освајачки, последица избора људи, односно људске воље, амерички аутори у том делу расправе констатују да је рат потчињавање воље непријатеља ради остваривања ратних циљева. У досадашњој пракси то се постигло употребом разних средстава, али претежно разарајућих оружја. Међутим, начело уништавања физичком силом има најмање три недостатка: а) уништавање материјалних средстава је обавезно и скупо; б) у одсуству сваке јасне и присутне опасности по национални опстанак поседовање разарајућих средстава ће доћи у питање, а грађани и администрација ће планирати другачији утрошак буџета, и с) интелектуална енергија утрошена на стварање нових и бољих начина за убијање одваја америчку војну моћ од стварног ратног циља – потчињавања непријатељеве воље. Поново цитирајући Сун Цуа: „Потчинити непријатеља без борбе је врхунац ратне вештине“, аутори закључују да је питање колико је победа у „Пустинској олуји“ стварно успех, јер касније понашање Садама Хусеина указује на то да је тај „последњи старински рат“ далеко од наведеног врхунца ратне вештине. Коначно, непријатељева воља нападнута физичком силом у једном рату често се касније јавља као појачано непријатељство у новом рату. Уосталом, највећи теоретичари ратне вештине кроз историју – од Сун Цуа, Макијавелија, Лењина, Џона Бојда, па до Наполеона, Клаузевца, Гудеријана, Патона ..., наглашавају значај моралног, менталног и вољног у оружаним сукобима.

Аутори, даље, своју пажњу усмеравају на карактеристике људског мозга, консултујући разне стручњаке из сфере психолошког, менталног и вољног код човека, и констатују да је „рат једини који истовремено дозвољава и захтева ангажовање свих људских способности, највиших као и оних најнижих“. То значи да је људски мозак у стању да организује снаге и средства ради убијања и уништавања, али он, исто тако, дозвољава и ограничавање употребе сурове силе. Ако се непријатељ посматра као систем којим руководи органски, неокортички мозак, онда се правац напада усмерава на центар тежишта система, а то је тај мозак. Међутим, неокортичко ратовање тежи да контролише и обликује понашање тог непријатељског органа, али без његовог уништавања. То се постиже утицајем, до тачке регулације, на свест, поимање и вољу противничког руководства, тј. непријатељског неокортичког система. Једноставније речено, неокортичко ратовање покушава да продре у непријатељев циклус „посматрања, оријентације, одлучивања и деловања“. У ствари, оно тежи да колективно мишљење непријатељског руководства доведе до контролисаних и сужених прорачуна и процена, због чега ће његове одлуке и резултати деловања одговарати америчким жељама. Врхунац свега је да се противничко руководство доведе до тога да не жели да се бори. Дакле, неокортичко ратовање утиче на противничку перцепцију, закључивање и визуелизацију, али без физичког насиља.

Потчињавање непријатеља без борбе захтева значајне напоре, ресурсе и вештину – врхунац ратне вештине, али циљ није пуко избегавање борбе. Циљ је да се наведе непријатељ да се не бори употребом повратног утицаја, скоро парасимпатетичке контроле, као производа непријатељског неокортекса.

Свет је већ видео неке облике неокортичког ратовања макар у зачетку. На пример, у време Хитлера (стварање нове расе) или Кенедија, приликом супротстављања Совјетима у кубанској кризи. Анализом примера где физичка сила није била у стању да савлада вољу, као код Стаљинграда и Дрездена, у Вијетнаму и Авганистану, или примера интифаде у Израелу, виде се случајеви неокортичког ратовања, јер су слабији надвладали јаче користећи снагу свог ума и воље. На основу таквих разматрања амерички аутори наводе четири хипотетичке карактеристике неокортичког ратовања:

– надметање, сукоби и њихово решавање су сталне карактеристике људског постојања, а мета свих људских сукоба је људски ум. У преиспитивању свих конфликта неокортичко ратовање одбија идеју да је ратовање застрањивање. Оно прихвата да сукоби никада неће престати и да Америка мора да инвестира у ресурсе којима ће побеђивати у свом бесконачном ангажовању. Оружане снаге морају себе да схвате као снаге националне безбедности у неокортичком ратовању. „Безбедност, добрим делом на нашу невољу, не произилази из оружја, али оружје је производ несигурности“;

– мора се схватити да и противничка страна разматра проблеме неокортичког ратовања против САД, користећи језик, слику и информацију као средство напада на ум, подривања морала и промене воље, нарочито лидера као кључних циљева;

– Американци морају највећи део напора и ресурса да посвете промишљеном и континуираном утицају без насиља на њихове противнике, да би их схватили у довољној мери како би могли условљавати или одређивати одлуке које противник доноси. Коришћење противничких лексикона, синтаксе и репрезентативних система омогућиће да се противник проведе кроз циклус посматрања, оријентације, одлучивања и акције;

– ради подршке неокортичком ратовању морају да постоје невелике, али убојите оружане снаге, способне за брзо реаговање, јер ће у неким случајевима бити потребно да се непријатељ доведе у стање шока, изненади и застраши да би се деморалисао и дезоријентисао. Зато амерички аутори сматрају да ће у будућности све војне операције бити извођене специјалним снагама и да ће главни садржај тих операција бити психолошко ратовање.

Конечно, аутори разматрају операционализацију неокортичког ратовања кроз три аспекта:

(1) Суштина је у стварању снажног и свеобухватног обавештајног система за прикупљање и дистрибуцију информација широм света. У неокортичком ратовању разумевање је моћ. Морају се познавати, на

пример, системи вредности Срба или Ирачана, разлике између Албанаца и Македонаца итд. Зато тај обавештајни систем мора да буде мрежа агенција, да комбинује ЦИА, ДИА (Војнообавештајна служба) и НСА (Агенција националне безбедности) на нижим нивоима него до сада. Та мрежа мора да укључује и америчке службе спољних послова, као и приватни сектор. Зато ће бити потребно много више агената на терену и много боље техничке могућности за прикупљање података и њихову анализу. Посебно место у тој мрежи имаће космички обавештајни системи.

(2) Неокортичко ратовање захтева боље интегрисану заједничку цивилну и војну снагу оружаних и ненаоружаних елемената. Она мора да буде способна за дуготрајно и ненаоружано присуство у сваком подручју на свету у којем САД имају интерес. Елементи те снаге морају да буду способни за хитну, комбиновану оружану интервенцију у оспораваним или непријатељским подручјима од „виталног интереса“. Неубојити елементи те снаге шире „демократске вредности и понашање у контексту локалне културе; одржавају мреже комуницирања, тржиште и партнерство; уче основним вештинама и продиру у начин поимања земље на мети“. Убојити елементи ће бити организовани у вишефункционалне тимове, који ће, схватајући земљу – мету као систем са подсистемима, знати прецизно када, где и како да интервенишу уз највећи могући ефекат. Те снаге ће непријатеља сматрати “купцем“, а његов друштвени сегмент у којем дејствују „радним местом“ неокортичког ратовања.

(3) За ауторе је материјални чинилац изузетно важан, и они пажљиво објашњавају и уверавају амерички конгрес у оправданост улагања у релативно мале, али ефикасне снаге за неокортичко ратовање.

Познаваоци америчке методологије развоја стратегијске мисли и његове повезаности с наступом на светској сцени подсетиће се да Американци никада нису објавили ниједно доктринарно правило а да, претходно, велики део његових постулата нису проверили кроз вежбе на полигонима, али и практично, на некој од жртава њихове спољне политике. Тако је било 1986. године у случају агресије на Либију, где је демонстрирана управо обелодањена стратегија сукоба ниског интензитета. Што се тиче доктрине неокортичког ратовања, односно потчињавања противникове воље без насиља, као и наведене информатичке операције, много елемената тих облика „заштите виталних интереса“ и “безбедност нације“ САД примењено је у операцијама извођеним ради промене режима у Панами, на Гренади и на Хаитију. Посебно је уочљиво комбиновање ненасилног деловања и војне силе, која је ангажована онда када се „лепим“ није могло више постићи.

Да би у будућности преовладале ненасилне методе потчињавања противничке воље потребно је развијати нове технологије и не треба сумњати да Американци већ дуго раде на њима. Последњих година је евидентно да су јавни медији, као прво средство неокортичког ратовања

веома успешно коришћени у „Пустињској олуји“, а сада смо сведоци њихове примене на нашим просторима. Јавни медији су се до сада показали као веома ефикасни, јер већ пет година Запад успева помоћу њих да у светском јавном мњењу, без нарочитих проблема, одржава негативан став према само једној страни у сукобима на југословенском простору – према Србима. Истовремено, друга страна, од Словеније, преко Хрватске и муслимана, до Македоније, и даље је „жртва“ сатанизованих Срба. Не треба гајити илузију према таквом наступу светских моћника ни у будућности, јер предавање „дуплог кључа“ за употребу силе на нашем простору из руку ОУН у руке НАТО-а само је први корак ка формирању мултинационалних снага које ће бити употребљене против већ прокажених и обележених Срба, без обзира на то да ли се ради о Србима у Републици Српској Крајини, у Републици Српској или у самој СР Југославији.

Будући противници, будуће битке

Амерички војни теоретичари, развијајући даље теорију о доктрини будућег ратовања, наглашавају да су два недавна рата значајна за детерминисање преласка из прошлости у будућност. То су операције америчке војске у Панами и мултинационалних снага у рату у Персијском заливу. С истовременим карактеристикама прошлих и будућих конфликта, ти ратови, комбиновани с изванредним напретком у информативним технологијама и технологијама савременог „паметног“ прецизно вођеног оружја, баца јасну светлост на карактер будућих сукоба.

Анализа трендова недавних регионалних конфликта, испоруке наоружања и инвестирања земаља у националну безбедност америчким ауторима указује на поделу будућих копнених снага на три опште категорије оних који би могли бити опасност за Сједињене Америчке Државе:

1) Најозбиљнија опасност по САД у првој деценији 21. века биће савремене војске потенцијалних стратегијских такмаца, од којих су неки садашњи савезници, а неки недавни противници. Те војске класификују као „снаге трећег таласа“. Оне ће бити релативно мале према стандардима „хладног рата“, али много убојитије. Будуће војске тих високоразвијених земаља биће хибриди индустријскоинформативне ере. Оне ће употребљавати прецизне разарајуће оружане системе за лансирање са земље и из ваздушног простора и маневарске платформе, можда чак технологије „wing-in-ground“. „Војске трећег таласа“ ће бити опремљене и неубојитим наоружањем, али не искључиво, за извођење операција у урбаним и другим згуснутим срединама, где успутне штете и неизбежне жртве имају велики политички и војни значај. Најзначајнији системи које ће употребљавати „војске трећег таласа“ биће у вези с информатичким операцијама. То значи да ће за њихове операције предуслов бити превласт у етеру. Односно, операције електронског ратовања, усмерене на постизање превласти у етеру, биће једнако

критичне као и конвенционална припрема војништа и операције за превласт у ваздушном простору у прошлим ратовима. У ствари, способност за успешно извођење информатичких операција на свим нивоима рата може да одврати или предупреди извођење конвенционалних војних операција, како их сада дефинишемо.

2) Американци сматрају да им највероватнија војна претња долази од снага стратегијских такмаца у успону – регионалних сила, војски земаља у развоју, неких из састава „трећег света“ и неких из „другог“ реда нација, с динамичним економијама и амбициозним стратегијским циљевима произишлим из идеолошких или религиозних мотива. То су копнене снаге „другог таласа“, које ће остати релативно велике, али с елитном офанзивном компонентом. Оне ће бити све професионалније, много боље обучене и вођене него сада. Избегаваће сукоб с „војскама трећег таласа“ и ослањаће се на оружја за масовно уништавање као средство за одвраћање развијенијих нација да успоставе регионалне хегемоније. Те војске ће поседовати мешавину старог и новог наоружања, али ће тежити к употреби стратегијских одбрамбених система високе технологије, можда чак и космичких, како би се супротставиле надмоћним разорним способностима глобалних војних сила. Оне ће бити способне да предузму и информатичке операције, али не и да их искористе онолико колико то могу развијене силе.

У вези с тим, наши и други војни теоретичари могу лако да препознају војску претходне Југославије, која се бројношћу, опремљеношћу и, посебно, веома перспективним војноиндустријским комплексом (који је последњих година пред распад СФРЈ постизао изванредне успехе и на светском тржишту) сврставала у значајне регионалне силе. Наиме, на југоистоку Европе била је сигурно најзначајнија сила и скоро неприкосновена. Американци су правилно проценили да ће присуство такве војне силе у успону у земљи независне политичке оријентације бити најозбиљнија препрека стварању њиховог „новог светског поретка“ и отуда толика упорност да се Југославија растури тако да ниједан њен део више никада или барем задуго не чини значајнији војни и политички чинилац не само у Европи већ ни у региону Балкана.

3) Најчешћа претња с којом ће се сретати копнене снаге „трећег таласа“ и „другог таласа“ (развијене и земље у развоју) биће војске „првог таласа“, које Американци квалификују као „аграрне“ и „примитивне“ у војном и политичком погледу. Снаге „првог таласа“ ће чинити мешавина терориста, паравојних и конвенционалних војних снага. У сваком случају, те снаге ће бити високо мотивисане и оријентисане на преживљавање. Оне ће се борити разноврсним арсеналом наоружања, од обичних карабина до „пааметних“ мина и ПА оружја за лансирање с рамена, а с великим успехом ће користити и информатичке операције на стратегијском нивоу. Такође, користити комерцијалне комуникацијске системе и системе за осматрање. Осим тога, настојаће да дођу до преносних нуклеарних и других оружја за масовно уништавање, укључујући биолошка и хемијска оружја.

Операције снага „првог таласа“ биће веома сложена комбинација политичких и војних акција које, гледано споља, могу изгледати нерационалне, али оне то неће бити. Те снаге ће се борити без конвенционалности и обзира на дипломатске споразуме, а биће сурове и непредвидиве. Бориће се у урбаним срединама, где ће их тешко идентификовати – „као да тражите иглу у пласту сена“. Што је најважније, лидери тих снага ће бити вешти у манипулисању светским јавним мњењем и експерти у стварању сложених политичких, друштвених и војних услова, који ће се разликовати од конвенционалних војних схватања.

Будући ратови ће бити променљивог карактера и веома сложени, с обзиром на то да могу избијати из различитих комбинација унутар наведених „таласа“ или између њих. Амерички теоретичари рат између земаља „трећег таласа“ називају „кибернетички рат“ (Cyberwar), чију динамику није могуће потпуно схватити, а који ће, због своје разорности, сигурно бити кратак. То ће пре бити ратови система него ратови засновани на терену или људској маси, и зато ће „маса“ бити редефинисана више у ефекте него у саме снаге. Пре свега, „кибернетички ратови“ ће обухватати непрекидне, вишедимензионалне, здружене и најчешће мултинационалне неубојите и убојите војне операције високог темпа. Оне ће бити политички и војно веома сложене и укључиваће свеобухватну примену свих елемената националне и војне моћи. Али, ти ратови могу имати и једну карактеристику из 18. века – вођење одлучујуће битке, истина знатно проширене по времену и простору.

Ратови између земаља „трећег“ и „другог таласа“ имаће многе карактеристике „Пустињске олује“. Међутим, коалиције војски регионалних сила биће много способније. Из анализа њихових садашњих и скорих будућих операција произилази да ће оне тежити да нападну рањива места развијенијих противника или коалиција, било употребом информатичких операција, превентивних удара ради одвраћања од ескалације или нападом на линије комуникација, претходно сматраним безбедним, оперативног или стратегијског значаја.

Ратови између сила „другог таласа“ биће слични ирачко-иранском рату вођеном осамдесетих година. У њима ће се брзо трошити ресурси оружја високе технологије и исцрпљивати елитне војне формације. Брзо ће прелазити у рововску фазу док се резерве не попуне ради извођења одлучујуће операције. Међутим, појавиће се основна разлика – употреба тактичког нуклеарног наоружања. Сматра се да ће тактички нуклеарни праг бити прекорачен пре 2010. године, а утицај ће бити стратегијски и условиће увођење потпуно нове динамике у регионални рат вођен против суседа или уколико у њега буду укључене глобалне силе.

Ратови у којима ће учествовати земље „првог таласа“ биће најчешћи и умногоме ће се разликовати од других ратова. Они ће бити изазов подједнако за глобалне и регионалне силе. Биће дуготрајни, много више политичког него војног карактера и вероватно ће ретко доводити до војног решења сукоба. Амерички аутори их сада сврставају у операције „изван ратног стања“ (у односу на њих – прим. аутора), наводећи са-

дашње карактеристичне ратове тог типа у Босни, Руанди, Сомалији, Гази, Авганистану и Северној Ирској.

Анализа развоја војно-политичке ситуације на просторима претходне Југославије указује да је Запад (САД) информатичком операцијом прво СФР Југославију разбио и свео из категорије земаља „другог таласа“ на простор на којем је настало неколико националних ентитета, који се могу сврстати у „силе првог таласа“ и који већ пету годину воде рат с карактеристикама најближим наведеном опису: дуготрајност, тероризам, доминантан значај политичких чинилаца у односу на војне, немогућност страна да сукоб реше војним путем, а све то уз здушну „помоћ“ Запада, односно земаља „трећег таласа“, за које су збивања на тлу претходне Југославије „изазов“ за властите политичке интересе на Балкану и у Европи.

Свемир и пројектовање силе

Стварање „новог светског поретка“ прате нестабилност и конфликти чије се димензије шире помоћу економског хаоса, национализма, религиозних и етничких неспоразума и историјских ривалитета у многим регионима света. У „заштити виталних интереса“ Американци ће се у војним интервенцијама суочавати са све савременијим арсеналом оружја чак и код земаља „трећег света“. Да би се суочила с таквим изазовима америчка војска ће имати четири основна задатка: а) стратегијско одвраћање; б) одржавање истуреног присуства у критичним регионима; с) задржавање способности да одлучно одговори на кризе било где и било када, и д) задржавање капацитета за формирање великих снага у случају потребе.

С обзиром на планирана смањења ОС САД, амерички аутори сматрају да се она морају надокнадити ефикаснијим средствима за пројекцију силе и повећаном ефикасношћу снага, поред осталог и средствима која ће мултиплицирати њихову моћ, а то су: технолошка супериорност, обука, концепт здружених операција и космички системи, који треба да обезбеде правовремено и тачно извиђање, поуздано осматрање метеоролошке ситуације, прецизну навигацију, прецизне географске податке и сигурне везе за руковођење и командовање. Аутори тврде да САД више не могу себи дозволити да уђу у рат без потпуне подршке из космоса, која једино може обезбедити следеће аспекте контроле копна:

– извиђање из космоса обезбеђује команданту војишта ситуацију у реалном времену, као и промене током дејстава, што му омогућава да доноси оптималне одлуке. Космички извиђачки системи дају мноштво разноврсних података употребљивих до врха – команде здружених снага – до најнижих тактичких јединица у додиру. Сателити помажу у припреми војишта, процени непријатељевих снага, избору циљева, одређивању размештаја наоружања и процени ефеката дејстава, као и у предвиђању могућег кретања хемијских и биолошких б/с, уколико буду употребљена;

– географски подаци добијени сателитским осматрањем омогућавају ажурирање постојећих војних карата, као што је био случај у „Пустињској олуји“, када су Американци располагали картама региона старим тридесет година, али су до почетка дејстава помоћу сателитских података отклонили недостатке и добили довољно тачне карте за планирање операције;

– систем сателитских веза има капацитете за одржавање веома велике мреже веза које непријатељ тешко може да омета. У „Пустињској олуји“ 90 одсто свих веза обезбеђено је војним и комерцијалним сателитима. У будућим ратовима, биће веома значајно одржавање поуздане мреже сателитских веза на свим нивоима сукоба. Та мрежа ће захтевати вишестране везе и проток података, укључујући електромагнетску заштиту. Употребом јединствене мреже војних и комерцијалних сателита све јединице до најнижег тактичког нивоа биће обезбеђене поузданим везама где год и када год буде потребно;

– космички системи за упозорење на балистичке ракете обухватају сензоре који обезбеђују правовремену детекцију на глобалном нивоу, идентификацију, праћење и процену напада стратегијских и тактичких ракета. „Пустињска олуја“ је показала неке недостатке у фази откривања и праћења и у фази одбране – уништења ирачких балистичких ракета SCUD, јер се ПАР систем „Patriot“ показао као адекватан. Американци раде на оружју већег домета и поузданости у заштити много већег подручја. Крајњи циљ је стварање космичког одбрамбеног појаса – кишобрана, који ће бити способан да уништи непријатељеву балистичку ракету у свим фазама лета – од бустер-фазе до половине домета ракете.

Контрола космоса је основа за постављање наведених космичких система. Американци за сада космос контролишу претежно средствима базираним на копну, што није довољно за откривање опасности од непријатељевих ракета. Зато они планирају да у орбиту око Земље поставе мрежу мање рањивих система, способних да умање евентуалне непријатељеве претње, односно да смање ефикасност непријатељевих космичких система. Ради остварења тих планова Американци намеравају да у космосу створе глобалну мрежу различите намене, од ометања противничких космичких система, обмањивања и пресретања до њиховог уништења. Све то желе да остваре заједничком реализацијом војних и цивилних комерцијалних космичких програма, како ради уштеда, тако и ради остваривања апсолутне супремације у космосу, и то у односу на потенцијалне непријатеље, али и у односу на савезнике.

Технологије за помоћ у одлучивању

Војни комплекс је тренутно у прелазном периоду, у којем се традиционална улога, задаци и структура снага поново процењују и редифинишу како би могле напредовати и прихватити технологије 21. века, помоћу којих ће удовољити потребама будућих корисника инфор-

мација. Аутори разматрају два типа технологија развијених за извршне елементе и штабове: извршне системе за подршку – ESS (Executive Support Systems) и групне системе за подршку – GSS (Group Support Systems.) У последње време, еволуцијом система РиК, од обичног система С2 (Command and Control) дошло се до С4И2 (Command, Control, Communication, Computers, Intelligence and Information). Наглашавајући информативну компоненту, аутори сматрају да проблеми руковања информацијама од стране команданата и штабова укључују засићеност како сложеним, тако и једноставним информацијама; процену информација; омогућавање да критичне информације буду право-времено доступне командантима ради доношења одлуке, и форматизовање информација, како би биле за све разумљиве. Ради тога, током последње деценије, развијен је компјутеризовани извршни систем за подршку – ESS, који значајно утиче на руковање информацијама, доношење одлука, планирање и контролу активности, као и на ментално моделирање будућих дејстава (слично менталним ратним играма команданата на тактичком нивоу). Даља истраживања у тој области усмерена су на: „дводимензионално и тродимензионално дигитално приказивање војишта, с могућношћу зумирања жељених сегмената; графичко приказивање војишта с тактичким контролним тачкама, локацијама јединица и другим потребним информацијама; приказивање у боји стандардних карактеристика и посебно значајних јединица (људство, муниција, оружје, системи веза, возила и слично); опрему која команданту и штабу омогућава тренутни увид у ситуацију помоћу уређаја на шлему (технологичка минакамера) или помоћу лаптоп-компјутера, односно компјутера бележница; развој система за подршку у доношењу одлуке DSS (Decision Support Systems) ради помоћи команданту у анализама помоћу експертских система, компјутерске графике или убрзане борбене симулације и на развој софтвера ради убрзања протока стандардизованих извештаја, оперативних наређења и извештаја о стању јединица.

Друга нова информативна технологија – групни систем за подршку GSS, треба да помогне штабовима претрпаним информацијама. Тај систем треба да побољша повезаност разних штабних група (одељака), од којих свака има свој специфичан процес рада, средствима посебно обликованим да повећају ефикасност и продуктивност свих група и штаба у целини. Систем ради у пет подручја (планирање и управљање радним седницама, управљање заједничким радом појединих група, успостављање и одржавање организацијских или групних меморија података, подршка индивидуалног рада унутар групе, и прикупљање, похрањивање и чување информација). Групни систем за подршку комбинује технологију меморисања информација с интегрисаним гласовним, текстуалним и визуелним медијима ради подршке командантима и штабовима у здруженим операцијама у којима борбене јединице и други ресурси могу да буду лоцирани хиљаде миља далеко и распоређени у више различитих временских зона.

Елементи извршног система за подршку и групног система за подршку испитују се у вежбаоницама и лабораторијама у Форт Левенворту, а резултат је прототип система за подршку командовања – ComSS (Command Support System), чију срж чини модул динамичког система за руковање информацијама намењеним командантима батаљона, бригаде и дивизије. Систем је модуларног типа, а као прототип биће тестиран и процењиван коришћењем интерактивних симулација. Да би био употребљив ComSS мора да задовољи три основна захтева: мора да буде довољно флексибилан да се може индивидуално подешавати како би удовољио информатичким потребама различитих команданата на активном војишту, по нивоима команди и за различите родове и службе; информације морају да буду на располагању команданту оног тренутка кад он то захтева, и информације морају да буду форматизоване тако да буду лако разумљиве. Поред тога, правременост достављања информација командантима захтева потпуну хоризонталну и вертикалну интеграцију здруженог система за руковање информацијама. Систем мора да одговара заједничким стандардима комуникацијске опреме, компјутерских хардвера, софтвера, обраде података и њиховог приказивања.

Структура снага у прошлости оријентисана је првенствено на то како најбоље да се организују оружани системи да би обезбедили надмоћну ватрену моћ у право време и на правом месту да би се добила битка. У будућности, структура снага ће можда требати да се формира зависно од интегрисаних обавештајних, комуникацијских и информативних система ради подршке протока критичних информација до команданта.

*
* *

У приказаном материјалу војни теоретичари могу да нађу бројне теме за размишљање и даљу анализу. Поред осталог, намеће се питање о односима с јавношћу и њихово поређење са стањем у ЈНА, која је, због развоја ситуације на југословенским просторима током рата 1991/92. у нашој јавности често критикована, упркос чињеници да је најздравији део ЈНА постигао видне позитивне резултате.

„Операције изван ратног стања“, у ствари, значе постизање војних циљева без употребе vlastitих војних снага. То Американци управо раде на простору претходне Југославије. Наиме, уз никакву или готово симболичну употребу својих војних (ваздухопловних) снага постижу жељене циљеве, обилно користећи посреднике, који за њих обављају „прљави“ посао.

Кроз цео приказани материјал се на разне начине провлачи мисао да ће и у будућим ратовима, упркос непрекидном подизању техничког нивоа свих врста наоружања и ратне опреме, људски чинилац бити незаменљив и одлучујући за успешан исход рата.

На основу наведеног, чини се да је основни предуслов за извођење информатичке операције претходна дуготрајна и темељита информативна припрема властитог и ширег, светског јавног мњења, тако да оно, практично потпуно некритички, прима само оно што му се с одређеним циљем сервира. Изгледа да је у информативној сфери остварење Орвелове теорије на Западу већ одавно почело, односно када је Орвел и предвидео – 1984.

Објашњење неких синтагми

Борбено командовање (Battle Command) – ново схватање борбеног командовања заснива се на квалитетном скоку пре свега информативних система и људског чиниоца од највишег командног кадра до обичног војника. Команданти на свим нивоима, повезани хоризонтално и вертикално јединственим информативним системом у реалном времену, имаће заједничку визију војишне просторије (без обзира на ниво) и ситуације у континуитету промена, што ће омогућавати јединствену идеју операције, успешну координацију дејстава свих елемената борбеног поретка, оптимално реаговање на све промене ситуације и правилно предвиђање и планирање следећих потеза. Посебно се наглашава квалитет људског чиниоца јер ће, уместо гломазним штабовима, суштина информација бити на располагању команданту и мањој оперативној групи око њега, а све то ће омогућавати нова технологија информатичке ере.

Војишна просторија (Battlespace) – превод је услован због недостатка одговарајућег термина у нашој војној литератури. Под војишном просторијом се подразумева много шири појам од онога што чини само зона одговорности неке јединице, властите и непријатељеве снаге, наоружање, опрема, борбено и позадинско обезбеђење. Мисли се на све елементе који омогућавају успешно командовање, од наведених класичних до информатичких технологија, сателитских веза и система наоружања у космосу. Дакле, свега онога што визију могућности које стоје на располагању команданту проширује изван класичних граница бојишта, војишта или ратишта. Најзначајнију димензију појму дају технолошке могућности информатичке ере.

Дејства против система РИК (C²W – Command and Control Warfare), – систем РИК посматра се у ширем смислу, јер укључује и државно руководство на свим нивоима. Према томе, то су мере, активности и дејства који се предузимају ради „убијања“ воље руководства противника за отпором и његове потпуне дезорганизације. Средства су првенствено информатичко-медијска, а међу методама се посебно планирају приступ непријатељевом компјутерском систему и манипулација информацијама.

Интерагенцијска дејства и активности (Interagency activities) – заједничка дејства и активности специјализованих војних и цивилних

установа, посебно у сфери медијског рата, специјалних и психолошко-пропагандних дејстава. Интерагенцијске активности су основни метод реализације информатичких операција.

Информатичка операција (Information operation) – медијска операција широког спектра ради постизања стратегијских војних и политичких циљева употребом свих врста медијских средстава и метода, као и психолошко-пропагандних елемената и елемената специјалног рата, без непосредне употребе оружане силе. Међутим, оружана сила остаје као перманентна претња, као средство за постизање резултата у оном делу у којем информатичка операција не успе. Операција се изводи на највишем државном нивоу, а захвата све сегменте друштва нападнуте земље (региона).

Модуларна организација (Modular organisation) – формирање тимова специјалиста који се као јединствене целине уграђују у оперативне групе и штабове, зависно од захтева, планирања и реализације одређене операције. Тимови су међувидовски и међуродовски, а основа за њихово формирање је информатичка технологија. Уграђују се, без разлике, у штабове свих видова и родова.

Неокортичко ратовање (Neocortical war fare) – активности срачунате на утицај на људски мозак Neocortex чини 80 одсто укупне мождане масе, те појам неокортичког ратовања подразумева све мере, активности и дејства који утичу на мозак противника ради његовог савладавања без употребе физичке силе. У ту сврху се противник свестрано проучава – његов језик, култура, историја, менталитет ..., на основу чега се проналазе методе којима ће се утицати на његову вољу, односно којима ће се она савладати без употребе силе.

Операције изван ратног стања (OOTW – Operation Other Than War) – активности и дејства видова и родова ОС САД којима се војни циљеви постижу без стварне употребе снага на војишту – притисцима, пропагандом, претњама, медијским ратом итд.

Операције односа с јавношћу (Public Affairs Operation) – мноштво разноврсних мера и активности посебно организованих, опремљених и обучених органа на свим нивоима (од тактичког до стратегијског), којима се у широкој јавности формира позитиван став и однос према токовима у јавном животу и према политици америчке администрације.

Општедимензионалне операције (Full-Dimensional Operation) – операције КоВ-а 21. века, у којима се подразумева употреба свих расположивих потенцијала у јединственој операцији с јединственим циљем, од најсавременијих система наоружања, преко специјалних и психолошко-пропагандних дејстава, до елемената информатичке операције. У оквиру тих операција предвиђају се разне активности – од хуманитарних, кризних и ратних до оних које се подразумевају под операцијама изван ратног стања.

Тотална снага (Total Force) – подразумева се крајња реализација нове доктринарне мисли САД за 21. век, при чему се под оружаном

силом земље неће подразумевати само војска у класичном смислу, са својим видовима, родовима и службама. Технологија информатичке ере, нов концепт командовања, шире и еластичније схватање свих елемената војишта и борбеног поретка довешће до тога да се видови, родови и службе војске – уз више невојних организација – стапају у јединствене оперативне целине, модулиране за мноштво разноврсних задатака које ће наметати нови услови и прилагодљиве свим захтевима променљивих услова у којима ће дејствовати.

Пуковник Милан В. Петковић

(Критички приказ чланка *Совјетски Савез и Источна Европа – геополитички улози*, ауторке Мари-Пјер Реј)¹

Пред крај Другог светског рата, Совјетски Савез се нашао пред решавањем одлучујуће фазе своје историје. Тачно је да је цена рата била веома висока, али је и добит била велика, закључује Мари-Пјер Реј у чланку „Совјетски Савез и Источна Европа – геополитички улози“.

Експлозивни завршетак рата и стидљиво трасираног и грађеног пута, који је тридесетих година започела совјетска дипломатија, Совјетски Савез је дочекао као признат и уважени члан светске међународне заједнице и један од оснивача Организације уједињених нација, с правом вета на све одлуке које штете његовом интересу. Отпор немачким армијама и победоносни пут до Берлина учинили су да свет заборави совјетски потпис на тексту немачко-совјетског пакта и да тој огромној држави повери право да одлучује о судбини других. У ствари, како закључује ауторка, нико се није ни усудио да то право оспори.

„Велики савез“ англо-америчко-совјетске коалиције и распуштање Коминтерне, сматра ауторка, претворили су Совјетски Савез у земљу „сличну другима“, док је јавно мњење, фасцинирано комунистичким моделом друштва и задивљено отпором фашизму и нацизму, оличеном у Стаљинградској бици, изражавало отворене симпатије према Совјетима. Захваљујући тим повољностима, совјетска држава, под Стаљиновим руководством, изградила је своју политику према земљама источне Европе и своје ставове јасно саопштила на конференцијама на Јалти и у Потсдаму, а потврдила „ударом у Прагу“ 1945. године, све у име геополитичких интереса и поделе Европе на „правичан начин“.

Да би се боље разумела специфична политика СССР-а према државама источне Европе, што је ауторки, а по много чему судећи и издавачу, био основни циљ, треба узети у обзир развој ситуације на европском ратишту као реалну полазну основу. Пошто је током зиме

¹ Чланак Мари-Пјер Реј, професора Универзитета покрајине Пикардије у Француској, објављен је у тематском броју француског војног часописа „*Atmée d'aujourd' hui*“ (бр. 199, април 1995), посвећеном обележавању 50-годишњице победе над фашизмом, под насловом *Победа и њене последице (француски допринос прослави 50-годишњице победе над фашизмом у Другом светском рату)*, који издаје Служба за информације и односе с јавношћу оружаних снага француског министарства.

1943. и 1944. године повратила изгубљене совјетске територије, Црвена армија је продрла у Румунију, у пролеће 1944. и наставила напредовање према западу (пише Мари-Пјер Реј): Београд је ослобођен 6. септембра,² Будимпешта у децембру, а Беч је заузет 9. априла 1945. године. Затим је, после сусрета с америчким снагама на реци Елби, Црвена армија ушла у Берлин 2. маја, заузела Праг 9. маја и, коначно, завршила војне операције на европском тлу.

Тако је совјетска армија створила „заштитни зид“ између Совјетског Савеза и тзв. слободног света.

Не само у разради Мари-Пјер Реј него и у осталим чланцима специјалног броја француског војног часописа наглашава се да је током свих великих конференција и међусобних договора савезника, одржаних 1943. и 1944. године, совјетска дипломатија успела да обезбеди бројне бенефиције и „награде“ за своју земљу. Већ на Техеранској конференцији, одржаној крајем новембра и почетком децембра 1943, одлучено је да се Немачка подели на окупационе зоне, а Совјетски Савез је добио право на анексију балтичких земаља (Естонија, Летонија и Литванија), које је држао под окупацијом још 1940. године, на анексију немачке области Кенигсберг (садашња Калињинска област), и на „померање“ Пољске 200 km на запад, тако да му границе буду између реке Одре на западу и „Керзонове линије“ на истоку земље.³ На следећим конференцијама територија Совјетског Савеза је још увећана: припојене су јој Бесарабија и Северна Буковина (одузети од Румуније), као и поткарпатска Рутенија („конфискована“ од Чехословачке), а СССР је добио директан физички контакт са свим, касније социјалистичким земљама централне и источне Европе.

Током конференције у Москви, у октобру 1944, Стаљин и Черчил су усвојили принцип немешања у „зоне утицаја“ у Централној и Источној Европи. Румунија и Бугарска су се нашле у совјетској зони утицаја, док је Грчка ушла у „сферу“ Запада. Случај Пољске и Југославије још није био стављен на дневни ред. На конференцији на Јалти, одржаној од 4. до 11. фебруара 1945, озваничено је успостављање „зона утицаја“ у Централној и Источној Европи, али тачна форма „утицаја“ није дефинисана. Међутим, Запад је успео да убеди Стаљина у потребу за организовањем и спровођењем демократских, вишепартијских, слободних избора у свим ослобођеним земљама европског континента, што је требало да послужи као препрека за успостављање тоталитарних режима. Међутим, у периоду од само четири године (1944–1948), Стаљин је

² Очигледно, ауторка се није интересовала за проверу података, барем што се југословенског простора тиче. Уосталом, у целокупном броју специјалног издања лица, места и догађаји везани за југословенски простор помињу се само неколико пута, и то узгред, па и нетачно.

³ Керзон (Curzon, George Nathaniel), маркиз од Кендлстона, као министар иностраних послова Велике Британије (1919–1923), предложио је демаркациону линију између Пољске и Белорусије (СССР-а) као источну границу Пољске после распада Аустроугарске и слома Немачке 1918. године. Та линија је прихваћена и чини и садашњу источну границу Пољске.

успео да „совјетизује“ целу источну Европу,⁴ што су условила два елемента: 1) понашање западноевропских земаља, које су, желећи да што пре заврше и забораве Други светски рат, пожуриле с демобилизацијом својих ратних армија, чиме су још више нагласиле величину и снагу Црвене армије, и 2) постојање комунистичких покрета у источноевропским земљама, који су потпуно подржавали Стаљинову политику, а чинили су јаку наоружану силу (војни потенцијали тих земаља били су под контролом комуниста). Мада негде мањинске, али веома добро организоване, под заштитом „великог совјетског брата“, те политичке и војне снаге су се наметнуле масама и, на крају, задобиле власт. Шема је готово свуда била иста, тврди Мари-Пјер Реј: 1) успостављање власти у облику коалиционих влада, у којима су комунисти држали најважније ресурсе; 2) толерисање нерегуларне ситуације и подстрекавање незадовољства становништва, и 3) организовање нових избора под контролом комуниста, чији је исход већ унапред био одређен и усмераван помоћу протеста, силовитих уличних демонстрација „против неспособних“ и фаворизовања комунистичких кандидата. У географској зони која је означена као зона наглог продора комунизма Југославија и Албанија су одмах изабрале комунистичке владе, док су Пољска, Румунија и Бугарска, током 1947. године, трансформисане у државе с „народном демократијом“. Њима се, 1949. године, придружила и Мађарска. Што се тиче Чехословачке, она је „прекорачила праг народне демократије“ у фебруару 1948, после „Прашког удара“, када је легално изабрано државно руководство нестало под безобзирним ударима и притисцима просовјетских милиција.

Решеност СССР-а да успостави „заштитни зид“, састављен од земаља непријатељски расположених према Западу, одговарала је у потпуности логици учвршћивања безбедности сопствене територије. За Стаљина су те земље једноставно биле „продужетак совјетске територије“ којима је требало да спречи сваки напад са Запада у тренутку распада „великог савеза“ и почетка „хладног рата“. Тај „продужетак територије“ остварен је брзо и ефикасно, са скоро истим атрибутима као анексија, методом стварања ланца сателитских држава.

Стало подгрејавајући мит о „опседнутој совјетској тврђави“, Стаљинова безбедносна логика се провлачила као основни мото у политичком животу комунистичких режима још од дана Октобарске револуције и грађанског рата. Међутим, потпуни замах и значај добила је тек по завршетку Другог светског рата, у којем су се показали сви недостаци политике затварања у своје националне просторе. Између осталог,

⁴ Према ауторима чланака „Три задња месеца рата у Европи“ (Мартин Блуменсон), „Кампања у Немачкој“ (генерал Андре Сиар) и „Јуриш на немачку тврђаву“ (генерал Жан Компањон), до тога не би дошло да је и Француска била позвана да учествује на конференцијама у Техерану, на Јалти и у Москви, али, на жалост, „она је третирана као прикључена земља“ савезничким силама. Тек при потписивању капитулације Немачке дато јој је место силе победнице, па је француски генерал Де Латр де Тасињи имао част да представља Француску током тог чина. Касније, приликом потписивања капитулације Јапана, присуство Француске као силе победнице већ се подразумевало.

наглашава Мари-Пјер Реј, али и други наведени аутори, мада звучи парадоксално, та логика учвршћивања безбедности сопствених територија је вишевековна руска пракса експанзије монолитизма и „географског груписања“ земаља и основна је одлика царистичке дипломатије: сва територијална освајања и стварање зоне утицаја у Европи у периоду 1944. и 1945. године, посебно на централном делу континента и на Балкану, у потпуности одговарају територијалним претензијама руске царевине. Шта више, „совјетско царство“ на крају Другог светског рата је верна слика амбиција царистичке Русије, која је стално инсистирала на остварењу замисли о једном царству на два континента. Иронија је била што је Стаљин, син комунистичке револуције, дошао, у ствари, на чело царевине. Уз то, инструменти контроле које је успоставио, сем учвршћења унутрашње власти, снажно су утицали на цео европски континент током следећих педесет година.

Већ 1944. године започет је у СССР-у нови талас политике чврсте руке. Радило се о процесу реконструкције земље и поновном успостављању „идеолошке супремације“ на територијама захваћеним ратним разарањима. Дакле, радило се првенствено о просторима задобијеним политичким и дипломатским путем на конференцијама – балтичким земљама, деловима територије Финске и Пољске, источној Прусској, Бесарабији, Буковини и Рутенији. Према Стаљиновом мишљењу, те области је требало што пре и свим средствима да се „нормализују“ према совјетским стандардима. Спровођење брзе присилне „русификације“, уз масовно депортовање месног становништва у дубину совјетске територије, било је једна од основних метода, посебно у балтичким земљама и у Источној Прусској. Та тежња за униформношћу појавила се у земљама „народне демократије“ убрзо после преласка на совјетски политички, економски и социјални систем: изгласани су уставни који су били копије совјетског устава из 1946. године; опозиционе политичке партије су једна за другом нестајале, уз истовремено неограничено јачање комунистичких партија; успостављен је систем репресије, који је прво успешно испробан на гушењу религијских и националистичких покрета и протеста, а механизам „чишћења“ је усавршен до крајњих граница. На економском плану, приступило се првим реформама кроз национализацију средстава за производњу и колективизацију обрадивих површина и установљавања петогодишњих планова производње и развоја (усвојен је чак и руски назив „петољетка“). Одлучност да се спроведе унификација осећала се од Гдањска до Софије, а формирањем Коминформа, 1947. године, Совјетски Савез је још више учврстио везе са сателитима. У октобру 1949. створена је Демократска Република Немачка као последњи камен у „заштитном зиду“, којим је „заокружена“ конструкција совјетске империје.

У стварању једнообразне заједнице Москва је наишла само на једну препреку – Југославију, која се, у име локалних геополитичких императива, успротивила совјетској шеми. У ствари, Тито је желео да оствари идеју о грчко-југословенској федерацији и замислио је да она буде спона

између Истока и Запада, не знајући да је та идеја била део Стаљинове визије компактне Источне Европе, која би имала улогу „тампон-зоне“ између Совјетског Савеза и Западне Европе. Стога није нелогично што је Титов план пропао, а Југославија је у пролеће 1948, означена као „ревизионистичко-титоистичка творевина“. Тако је Источна Европа, сем „јогунасте Југославије“ и „прозападне Грчке“, ⁵ ушла у појас безбедности „совјетског царства“ према замисли, насталој пре више векова, о стварању евро-азијског руског царства.

Сем у чланку Мари-Пјер Реј учешће Југославије у Другом светском рату, односно догађаји везани за југословенску територију, помиње се маргинално у следећим текстовима:

У чланку Николаја Наумова са Московског универзитета каже се да је Црвена армија, после продора у Румунију, држала фронт на линији Вистул-Бидгошћ-Познањ-Вроцлав-Моравска-Острава-Беч-Осијек, док су даље, на запад, биле снаге западних савезника (аутор је Народноослободилачку војску Југославије сврстао у „западне савезнике“ или је „кооптирао“ у састав јединица Црвене армије);

– У календару догађаја „од светског значаја“ у 1945. години поменути су следећи догађаји везани за југословенске просторе: 8. март – „Јосип Тито формира већинску комунистичку владу“; 1. мај – „Сусрет енглеских и Титових јединица у Монфалконеу“⁶; 9. јун – „Споразум о административној подели Трста између Југославије, Велике Британије и САД“; 9. јул – „Војни савез СССР-а са Бугарском, Мађарском, Румунијом, Чехословачком и Југославијом“; 8. октобар – „Из владе Југославије избачени су сви промонархистички министри“; 11. новембар – „Тито односи победу на општим изборима“.

Ни једном једином речју се не помиње Народноослободилачка борба, нити допринос Југославије победи над фашизмом. Истина, у једном од питања у квизу знања, под називом „Игра“, тражи се од читалаца одговор на питање о величини „жртве“ немачког народа: „Одмах по потписивању примирја, биланс немачких губитака је био следећи: 3.250.000 војника Вермахта је убијено, 300.000 цивила погинуло је у току бомбардовања градова, 1.550.000 Немаца нестало је са територије источно од линије Одра-Ниса, а од тога 1.000.000 у СССР-у, Пољској, Румунији, Југославији, Мађарској и Чехословачкој. Да ли је то 6,8 или 10 одсто од укупног броја становника Немачке (заокружити тачан одговор)“. О губицима у људству СССР-а, Пољске и Југославије нема ни речи, па се намеће питање није ли то један од начина да се „педесет година после“ изједначе злочинци и жртве. Некако се то подудара с иницијативом немачког канцелара Кола на прослави 50-годишњице победе над фашизмом у Лондону, али и све учесталијим захтевима и иницијативама за промену основних појетавки Повеле Уједињених нација, у којој се на више места помињу „непријатељске

⁵ У ствари, Грчка је, према договору „великог савеза“, додељена Западу.

⁶ Нема никакве назнаке о томе како су „Титове јединице“ стигле до Монфалконеа, града западно од Трста.

земље“, односно земље сила Осовине и њихових савезника. У међувремену, све су те земље постале чланице НАТО или су се придружиле програму „Партнерство за мир“, а разбијене су неке које су биле међу оснивачима Организације уједињених нација. Да би „правда била задовољена“, у специјалном броју француског војног часописа је одштампан и постер под називом „Уједињене нације“, на којем су приказане две људске руке које саде дрво са листовима у форми и у бојама застави свих земаља оснивача те организације, а међу њима су и заставе СССР-а, ЧССР-а и Југославије.

Утисак не може да поправи ни умерен, али и безбојан уводни чланак бившег министра одбране Француске Едуара Баладира, а тежњу за „гланцањем“ појачава и чланак Клауса Јиргена Милера професора Универзитета Буденсвера у Хамбургу, под насловом „Немачка дан после 8. маја 1945“, пун ламентација и вајкања.

Међутим, нису сећања свих Француза на Други светски рат „педесет година после“ као аутора чланака у специјалном броју часописа француских оружаних снага. Генерал у пензији Пјер Мари Галоа, некадашњи члан Покрета отпора и пилот добровољац у Британском краљевском ваздухопловству, блиски сарадник генерала Де Гола и носилац Ратног крста за учешће у рату од 1939. до 1945, написао је поводом прославе 50-годишњице победе над фашизмом у Другом светском рату: „Не може се славити победа над Трећим рајхом без Срба у првим редовима“.⁷

Једна је ствар опростити, а друга заборавити. И мада је јасно да се нека сећања морају потиснути због тренутних, па и будућих интереса, не смеју се заборавити, поготову ако су болна и поучна.

⁷ „Војно дело“, бр. 3/95, стр. 20.

German plans for destruction of Yugoslavia in the Second World War

Gojko Vujičić

In the background of the attempt of the Nazi Germany to destroy Yugoslavia in World War II were German interests concerning the southeastern Europe, the Balkans and Serbian territories, as well as the German aggressive intentions concerning the Kingdom of Yugoslavia within the frames of the global war interests of Germany. The decision of Germany to destroy the Yugoslav state was thoroughly influenced by the German attitude concerning the Serbs. After the defeat of Germany in World War I the hate Germany felt for the Serbs culminated in its openly expressed „wish for revenge and destruction of its eternal opponents and conspirators“, in the words used by the German leader Adolf Hitler. The armies of the Third Reich crisscrossed and shattered the territory of the Kingdom of Yugoslavia, defeated its Army and thereafter „generously and according to its own legal theory“ performed the act of debellation and made possible the establishment of the phantom „Independent State of Croatia“. With the direct German participation, particularly in the „Independent State of Croatia“, were in Yugoslavia in the course of World War II perpetrated massive crimes and the crime of genocide against the Serbs. In the „Independent State of Croatia“ alone the Ustashi authorities killed more than one million of the Serbs, Jews and Gypsies in the Jasenovac concentration camp and in numerous other places of execution. Such German interests, wishes and intentions influenced developments in the Yugoslav territories till the very end of World War II.

Fifty years of United Nations – unfulfilled expectations

D Sc Milan Opačić

The marking of the 50th anniversary of the establishment of the Organization of the United Nations is time for reminiscences and serious scientific consideration concerning the relation between the vision of the world proclaimed by the UN Charter and the actions and results attained by the United Nations in the realization of this vision, as well as the unfulfilled needs and expectations.

Foundations and basic features of the order of the modern world and of organization of the system of the United Nations were shaped as early as in the course of the World War II, starting with the Atlantic Charter of 1941, and later on with the Declaration of the United Nations in 1942, followed by the conclusions reached on conferences in Moscow and Teheran in 1943, and in Dumbarton Oaks in 1944, concluding with the Yalta Conference and the Inaugural Conference of the UN held in San Francisco in 1945, where the Charter of UN was adopted and the privileged position of great powers in the UN legalized. Exactly in this „exclusive“ status of great powers, and in their mutual relations, burdened by contestation between blocs and their confrontation in the course of the „cold war“ lay the basic causes for the continuous staggering and failures of the United Nations, particularly in domains of preservation of international peace and security, disarmament, and economic development of the member-states. There were, however, in 50 years of existence and activities of the United Nations also periods when the UN were attaining, thanks above all to the concentrated efforts of the numerous group of non-aligned states, and of other underdeveloped countries members of the UN, substantial results in the realization of goals set by the UN Charter, particularly in the domains of decolonization and social and humanitarian activities.

Organization and realization of peace-keeping operations, promoted by the United Nations heretofore with different degrees of success in numerous cases, underwent in the case of solving the Yugoslav crisis a peculiar metamorphosis, where such an operation gradually became a „peace enforcement“ one. The UN are in the solution of the Yugoslav case doubtlessly faced with a serious challenge and fateful choice. Namely, only by their returning to the original principles of impartiality and equal treatment of every participant in the crisis in territories of the former Yugoslavia the United Nations can restore their international credibility, which has been already seriously jeopardized. If the opposite happens – if the UN should persist in their present approach in the solution of the Yugoslav crisis, if their peace-keeping mission is to be transformed to a sui generis „hybrid“ mechanism for punishing the „disobedient“ countries, and if the United Nations should become a „voting machine“ of the creators of the „new world order“, all these would surely lead towards the disintegration of the mechanism of the peace-keeping missions, while the very survival of the United Nations might be jeopardized.

American strategy after the „cold war“

D Sc Todor Mirković

The author explains the harmonization of the current American national and military strategy with the policy of building up of the newest „new world order“. At a scientific description level he presents the American view concerning the conditions wherein the USA could engage their armed forces, and the attitudes on the manners of their engagement. Also displayed is the abandonment of the former and adoption of new doctrinal concepts for the engagement of the US armed forces in different peace-time, crisis and

war conditions. In his analysis of the newest American war doctrine the author points out its more offensive character, the increased significance of the technical factor in war, and peculiarities of the „projection of forces“ operations. In connection with these are described changes in strength, deployment and grouping of the US armed forces.

On the basis of the newest American determinations are in the article noted also certain changes in the organization of the US armed forces, as well as the reduction of their strength abroad (in number of operational commands and units), and of the American military presence in the world (together with their technical modernization and the improvement of strategical and operational-tactical mobility of units). The announced *Strategy of Compensation* the author presents as the trend of compensating by the corresponding quality for the „loss“ in quantity.

In the closing part of the article the author considers also certain contrarities between the wishes of the American doctrinists and the existing realities. Thereat he points out a lack of harmony between the efforts of the USA to built up their own world order and the growingly expressed complexities of the world, which cannot be easily comprised in one ideological, civilization and philosophical pattern and subjugated to one leading power.

Intelligence activities in realization of domination in international relations

M Sc Milan Mijalovski

On intelligence activities have been written numerous papers and books, in which most oftenly are presented methods of data gathering but the essence and significance of these activities for each state are usually paid lesser attention. The intertexture and conflict of interests of states and alliances in the world demand that each state organizes its own two-way intelligence and counter-intelligence activities. In the process of discerning the advantages and weaknesses of foreing states (both hostile and friendly ones) intelligence activities rate exceptionally great significance.

Those parts of the UN Charter that pertain to war, defence and security of states point indirectly to the necessity of organization and practicing of intelligence activities, and allow its state-members to undertake them. However, the states whose external policies are hegemonistic misuse systematically and in perfidious or even crude manners this possibility. Under the pretext and guise of organization and strengthening of own defence, such states very aggressively practice intelligence and subversive activities against states neighbouring them and other states situated in their respective regions.

The author presents comprehensively the flows of the intelligence activities effected within the frames of realization of domination in international relations on the part of certain states (their *bearers* – state, intelligence service; their *phases* – planning and organization; gathering, processing and utilization of intelligence data and information; *principles of effectuation* and *possible consequences*).

Development of concept of organizationa of civil defence in our country and in the world

Prof. D Sc Radovan Jović

The author reviews the significance, role and tasks of civil defence and protection in the past and in modern society in our country and in the world. Evolution and etiopathogenesis of threats to population, to material and cultural assets and to the living and work environment have imposed the need for a new and more complex (comprehensive) organization and functioning of civil defence and protection as a separate system within the framework of the overall state system, organized and set apart from the military defence system.

Civil defence and protection system has been recognized all over the world as a humanitarian organization concerned with the survival of population and preservation of material and cultural assets in war or extraordinary situations in the time of peace, without application of force, repression or coercion. This system is to protect and rescue or save from wreckage, ruining, and the like, civilian population, material and cultural assets, life environment, industries and the overall economy of the country, also to organize defence and protection from psychological-propaganda and sabotage-terrorist activities. In such its functions the system is protected by the national legislation and international legal regulations.

The author offers his view on a possible comprehensive organization and functioning of civil defence and protection system in the Federal Republic Yugoslavia.

Preparation and carrying out of mobilization in modern conditions

Prof. D Sc Radoje Radulović

Mobilization, as a strategic activity, is in Yugoslavia a unique action, since it comprises beside the Yugoslav Army, as the main armed force and the bearer of the armed struggle and all the other forms of armed resistance to the enemy, also other crucial factors of defence. It is prepared and carried out after an established and prepared system. Its foundation is established by the state organs for the entire territory of Federal Republic Yugoslavia, and all significant matters related to mobilization are being perpetually rebuilt at all levels of the system.

The contents of the article are based on the new Constitution of the FRY, the new Law on Defence, the new Regulation on Mobilization, and on the other legal documents, as well as on the international position of FRY, and on the process of transformation of the Yugoslav armed forces.

The author explains priorities in the processes of preparation and carrying out of mobilization, pointing out the significance of those economic and industrial activities that are exceptionally significant for the defence of the country and are therefore the first ones to be mobilized and organized for the production or offering services needed for the execution of mobilization and by the Yugoslav Army, i.e. for the needs of defence of the country.

D Sc Živorad Spasojević

Among the newest and most serious efforts in the process of constitution of science on peace and war – polemology, is the one undertaken by the French scientist *Gaston Boutoul* and his followers. The author reviews Boutoul's concept of polemology but does not make a deeper analysis of its merits and weak points. A particular attention has been paid to a display of philosophical-theoretical and conceptual-political obstacles that impede the development and affirmation of polemology.

Since the philosophy, culture, ideology and politics of countries on whose traditions it originated always constituted the paradoxically insurmountable obstacles to affirmation of polemology, which fact has been best displayed and confirmed by the American philosophy, ideology and politics, the author paid a greater attention to their analysis. Along with a critical review of external obstacles to affirmation of polemology in America and Western Europe, the author presents those ideas, teachings and theories that have been developed in these regions but were not sufficiently used by the creators of polemology. Similarly to the West-European and American ideology and politics, the socialist East, with its marxist-leninist ideology, while declaring itself for polemology has practically prevented its affirmation. The article contains arguments confirming this thesis, as well as basic facts on disinclination to polemology on the part of the Chinese, Indian and Moslem culture, philosophy, ideology and politics.

Military operation as hermeneutical problem

M Sc Radivoj Ninić

As in all other theories, hermeneutical problems appear, and quite often indeed, also in the military theory, with the difference, however, in that their solution here is made more difficult because of domination of the doctrial-normative theory. Military operation is an actual hermeneutical problem and therefore a serious effort must be undertaken in order that its partial or oven complete solution be attained. In this article an attempt is made towards the solution of this theoretical problem. The author does not offer a definite solution, but tries to move the idea of the theoretical determination (definition) of military operation out of the theoretical „morass“, to tear it off from under the influence of doctrinairism and thus to bring it to a valid hermeneutical acceptance.

Jovan Dragašević – officer, professor, poet and scientist

Božidar Jovović

Data on the life and work of Jovan Dragašević, one of the most renowned and learned officers of his time. A typical representative of the

poor class, he grew owing to his talent and perseverance in learning to become a honorary general and member of all the highest scientific institutions. His unusual curiosity led him into many fields of science and literature. He was the first military in the Balkans who started a military magazine – „Vojin“ (Soldier). He taught numerous expert and general education subjects in the Military Academy, and also taught at the University („Velika škola“ – Great School). He wrote in almost all of literary magazines of his time and as a writer was well known in all Serbian provinces – from Vojvodina to Dalmatia. He associated with the most renowned personalities of the Serbian science and culture. By his spiritual and political affiliation he belonged to the Serbian progressive youth, and exerted a substantial influence on the views of the Serbian thinker and philosopher Svetozar Marković. The great Serbian literary critic and theoretician Skerlić wrote favourably on his literary work and sympathized with his political views. Dragašević enriched the Serbian culture with his literary and scientific works, by his improvement of military education and his efforts in the creation of an educated officer corps of the Serbian Army. He is considered the founder of the Serbian military terminology. It is a sad fact that he remained unknown to the present generations of our officers.

Les plans allemands pour l'anéantissement de la Yougoslavie durant la Deuxième guerre mondiale

Lieutenant-Colonel Gojko Vujičić

La tentative de l'Allemagne nazie d'anéantir la Yougoslavie durant la Deuxième guerre mondiale, a une histoire se trouvant dans les intérêts allemands concernant le sud-est européen, Le Balkan et les territoires serbes, mais aussi dans les tentatives agressives contre le Royaume de Yougoslavie comme une partie des objectifs globaux de l'Allemagne. La décision de l'Allemagne d'anéantir l'Etat yougoslave a été influencée aussi par le comportement contre les Serbes. Après la défaite dans la Première guerre mondiale, la haine contre le peuple serbe a atteint sa culmination dans le désir de se venger et d'anéantir les „oppositionnaires et conjurés éternels“, comme avait souligné le führer allemand Adolf Hitler.

Durant la Deuxième guerre mondiale, le Troisième Reich a détruit la Yougoslavie; mis en défaite son armée, puis „d'après la théorie juridique propre et très généreuse“ a fait la débilitation et permis la création de „l'Etat Indépendant Croate“ fantoche. Avec une assistance directe de l'Allemagne, en particulier en „EIC“, on a réalisé, durant la Deuxième guerre mondiale, les crimes de génocide massif. Comptant uniquement le territoire de „EIC“, le pouvoir oustachi a tué plus d'un million des Serbes, des Juifs et des Gitans dans le camp de concentration de Jasenovac et ailleurs. Les intérêts allemands, leur désirs et la réalisation de leurs objectifs ont duré sur l'espace yougoslave entier tout au long de la guerre.

Cinquante ans des Nations Unies – attentes trahies

Colonel dr Milan Opačić

La célébration du cinquantième anniversaire des Nations Unies est une cause pour se rappeler et déclencher les réflexions scientifiques sérieuses concernant la Charte des Nations Unies et son rapport envers la vision proclamée du monde, la réalisation de cette vision et les besoins et attentes trahies.

Les fonds et les formes de base de la vision du monde moderne et de l'organisation du système des Nations Unies ont été créés durant la Deuxième guerre mondiale, à partir de la Charte atlantique de 1941, puis de la Déclaration des Nations Unies de 1942, des conférences de Moscou

et de Téhéran en 1943, de la conférence de Dumberton Ox en 1944, enfin de la conférence de Yalte et de la Conférence des Nations Unies à San Francisco en 1945, durant laquelle on a adopté la Charte des Nations Unies et légalisé la position privilégiée des grandes puissances dans leurs rapports mutuels, alourdis par la compétition des blocs et par la confrontation durant la guerre froide ce que représente la cause de base des non-réussites continuelles des Nations Unies, en particulier dans le domaine de la sauvegarde de la paix et de la sécurité internationale, le désarmement et de développement économique des Etats membres. Durant le travail pendant cinquante ans il y avait, cependant, des périodes durant lesquelles les Nations Unies ont eu le succès grâce, avant tout, aux efforts du groupe des pays non-alignés et des autres pays sous-développés, quand il s'agit de la réalisation des objectifs de la Charte des Nations Unies, surtout dans le domaine de décolonisation et des activités sociales et humanitaires.

Organisation et exécution des opérations de la paix qui ont été entreprises par les Nations Unies ont eu le succès variable selon les cas et dans cas yougoslave l'opération voit une métamorphose étrange, se transformant peu à peu en une opération de la „paix forcée“. Dans la résolution du cas yougoslave, sans aucun doute, les Nations Unies se trouvent devant un problème qui demande un choix très délicat. A vrai dire, uniquement le retour aux principes de fond de neutralité et de traitement égal de tous les acteurs de la crise sur l'espace de l'ex-Yougoslavie, les Nations Unies peuvent compter sur la hausse de leur crédibilité. Au contraire, si elles insistent sur approche du problème, transformation de la mission de paix en un mécanisme „hybride“ pour la punition des pays „désobéissants“ et une instrumentalisation des Nations Unies en tant la „machine de vote“ au profit des créateurs du „nouvel ordre mondial“, c'est une direction sûre vers la destruction du mécanisme des missions de paix qui peut mettre en question l'existence des Nations Unies mêmes.

Stratégie américaine après la guerre froide

Colonel en retraite dr Todor Mirković

Dans cet article on explique la concordance entre la stratégie nationale et militaire américaines et la politique de la création du „nouvel ordre mondial“. Au niveau de la description scientifique, l'auteur présente un point de vue américain concernant les conditions nécessaires pour l'engagement des forces armées des EUA avec l'explications de leurs engagements à travers l'abandon des anciennes et adoption des nouvelles doctrines et des concepts de l'engagement des forces armées sous les conditions différentes de la paix, de la crises et de la guerre. Dans l'analyse de la doctrine américaine du fait technique dans la guerre, points spécifiques des opérations de la „projection des forces“. Parallèlement, on montre les changements concernant la composition, dislocation et regroupement des forces armées des Etats Unis d'Amérique.

Selon les déterminations américaines les plus récentes, dans l'article on montre un certain nombre de changements, diminution des forces armées en nombre (nombre des commandements opérationnels et des unités),

présence militaire à l'étranger (avec une modernisation technique et amélioration de la mobilité stratégique et opérationnelle et technique des unités).

La Stratégie de compensation avisée est vue par l'auteur comme une tentative de compenser la „perte“ de quantité par la qualité.

Dans une partie finale de l'article, l'auteur examine un certain nombre des extrêmes entre les désirs et des réalités des spécialistes américains en doctrine. On montre un désaccord entre les tentatives des EUA d'établir leur ordre mondial et la complexité accentuée du monde, ce que présente une difficulté idéologique, de civilisation et de schéma philosophe, ainsi que la tentative de mettre sous contrôle le monde entier et de le surveiller par une puissance mondiale.

Renseignement et la réalisation de la domination dans les rapports internationaux

Colonel mr Milan Mijalkovski

Dans les activités du renseignement il y a de nombreux documents, dans lesquels on montre le plus souvent les méthodes de recueil des informations, mais on oublie le sel et l'importance de ces activités pour chacun des Etats. Le croisement et le conflit des intérêts des Etats et des alliances dans le monde conditionne les activités du renseignement et de contre-espionage à double sens ce que représente des activités de tous les Etats. Dans le processus de pénétrations dans les secrets des autres (des pays amis et ennemis) le renseignement a un rôle extrêmement important.

Les parties de la Charte des Nations Unies qui développent les normes pour la guerre, la défense et la sécurité de chaque pays, montrent la nécessité de réalisation des activités du renseignement et permettent aux Etats des activités de la sorte. Les Etats dont la politique extérieure est de type hégémone, cette possibilité exploitent d'une façon perfide et systématique. Sous la forme de renforcement de la défense propre, ces Etats agissent très agressivement au point de vue renseignement et subversion envers les Etats dans les environs immédiats et plus larges.

L'auteur présente les circuits des activités du renseignement dans le domaine de réalisation de la domination dans les rapports internationaux (les sujets - Etats, service de renseignement; phases - planification et organisation, recueil, analyse, emploi des données; principes de travail et les conséquences possibles).

Développement de la conception et de l'organisation de la défense civile chez nous et dans le monde

Prof. dr Radovan Jović

Dans cet article on traite l'importance, le rôle et les devoirs de la défense civile dans le passé, mais aussi dans une société moderne chez nous et dans le monde. Evolution et étiopatogenèse du danger qui menacent les gens,

les biens matériels et culturels, ainsi que l'environnement de vie et de travail, ont imposé la création d'une nouvelle organisation complexe et le fonctionnement du système de la défense civile comme un système de l'Etat à part entière, hors de la défense militaire.

Système de la défense civile est accepté dans le monde entier comme une organisation humanitaire qui a pour tache le souci de sauvegarde de la population et des biens matériels et culturels durant la guerre, mais aussi durant les situations abnormales en temps de paix, sans utilisation de la force, des représailles et de la coercition. Le système protècte et sauve la population, les biens différents, l'environnement, l'industrie et l'économie en totalité; organise la défense psychologique, antiversio-terrorisstique et la protection. Durant ces actions, le système est sous couvert de la législative nationale et sous protection des règles juridiques internationales.

Dans l'article on trouve aussi l'opinion de l'auteur concernant l'organisation complexe et fonctionnement du système de défense civile dans la Républiqde Fédérale de Yougoslavie.

Préparatifs et réalisation de la mobilisation dans les conditions contemporaines

Prof. dr Radoje Radulović

La mobilisation, comme l'activité du niveau stratégique, représente une activité unique dans les conditions yougoslaves car elle comprend, sauf l'Armée de Yougoslavie, comme la force principale pour le combat armé et pour autres formes de la résistance armée, d'autres sujets importants de la défense. Les préparatifs sont menés d'après le système bien déterminé. Se base est déterminée par les organes spécialisés et par la Fédération pour le territoire yougoslave entier concernant toutes les questions importantes que l'on perfectionne sur tous les niveaux de l'organisation de l'Etat.

L'article est fondé sur la nouvelle Constitution de la RFY, sur la loi de défense, le règlement de mobilisation et d'autres documents, ainsi que sur la position internationale de la Yougoslavie dans le monde contemporain et sur la transformation des forces armées nationales.

L'auteur explique les priorités durant les préparatifs et la réalisation de mobilisation, soulignant l'importance des enterprises de l'intérêt particulier pour la défense de pays, qui sont mobilisées comme les premières de la mobilisation de l'Armée de Yougoslavie ou pour les besoins de la défense du pays.

Le sort de la polémologie – la science de la paix et de la guerre

Colonel dr Živorad Spasojević

Une des nouvelles et la plus importante tentative de constitution de la science de la paix et de la guerre – polémologie est faite par le savant français Gaston Boutoul et par ses symphatiseurs. Dans l'article offert on a cité la conception de Boutoul concernant la polémologie, sans faire les analyses des points positifs des obstacles de nature idéo-politiques et

philosophiques et théoriques se trouvant sur la voie du développement et de l'affirmation de la polémologie.

Puisqu'il existe un paradoxe qui consiste en affirmation que la philosophie, la culture, l'idéologie, la politique et autres caractéristiques de la région sont confirmés par l'exemple américain, l'auteur fait une analyse profonde de ce cas.

Sauf cela et sauf présentation du problème vu par l'Amérique et par l'Europe occidentale, l'auteur mentionne les idées et les théories qui ne sont pas exploitées jusqu'à maintenant.

L'est socialiste, très pareillement à l'Ouest, avec son idéologie marxiste et leniniste, déclare qu'il est pour la polémologie, mais dans la pratique il supprime son affirmation. Dans l'article on montre les arguments qui confirment cette constatation, ainsi que les points de base de la culture, la philosophie, l'idéologie et la politique de la Chine, de l'Inde et de l'Islam.

Opération militaire comme le problème herméneutique

mr Radivoj Ninić

Les problèmes herméneutiques dans la théorie militaire apparaissent pratiquement en continuité, ce que l'on voit aussi dans les autres théories, mais leur résolution est un peu difficile à cause de domination de la théorie doctrinalo-normative. Opération militaire est un problème herméneutique actuel, ce que demande une action sérieuse dans le domaine de la théorie militaire pour la résolution partielle ou complexe. L'auteur n'offre pas une résolution définitive, mais tente d'inciter les réflexions concernant la définition théorique et de créer les conditions pour bouger les tentatives d'arrachement de cette partie du complexe doctrinal se que mènera vers l'acceptation valable de l'herméneutique.

Немецкие планы уничтожения Югославии во второй мировой войне

Подполковник Гойко Вуичич

Попытка нацистской Германии уничтожить Югославию во Второй мировой войне обладает своей предысторией, включающей немецкую заинтересованность в европейском юго-востоке, Балканах и сербских пространствах, а также ее агрессивные намерения к Королевству Югославия, как части глобальных военных целей Германии. На решение Германии уничтожить югославское государство значительное влияние оказала и ее позиция к сербам. После поражения в Первой мировой войне, ненависть к сербскому народу кульминировала в жажде мести и уничтожения „вечных оппозиционеров и заговорщиков“, как подчеркивал и сам немецкий вождь Адольф Гитлер.

Во второй мировой войне Третий рейх разбил территорию Королевства Югославии, нанес поражение ее армии, а потом „великодушно и в согласии с своей правовой теорией“ совершил акт дебелизации и предоставил возможность формирования фантомного „Независимого государства Хорватия“. При немецком непосредственном участии, в частности в „НДХ“, во Второй мировой войне в Югославии имели место массовые преступления и преступление геноцида. Только на территории „НДХ“ усташские власти в концлагере „Ясеновац“ и в других многочисленных лобных местах убили больше миллиона сербов, евреев и цыган. Немецкие интересы, желания и цели осуществлялись на югославском пространстве в течение всей войны.

Пятьдесят лет Организации Объединенных Наций – обманутые надежды

Полковник д-р Милан Опачич

Ознаменованье пятидесятилетия деятельности Организации Объединенных Наций является поводом для напоминания и серьезных научных размышлений об отношении между Уставом ООН прокламированным видением мира, с одной стороны, и тем, что ООН сделано для осуществления этого видения и обманутыми надеждами и потребностями, с другой.

Фундаменты и основные очертания будущего устройства современного мира и организации системы объединенных наций формировались еще в ходе Второй мировой войны, начиная с Атлантической хартии из 1941 года, через Декларации Объединенных наций из 1942 года, конференции в Москве и Тегеране 1943, конференции в Думбартон-Оксе 1944, вплоть до Ялтынской конференции и Учредительной конференции в Сан-Франциско 1945 года, когда был принят Устав ООН и узаконена привилегированная позиция великих держав в ООН. Именно в этом „исключительном“ статусе великих держав и их взаимоотношениях, загруженных блоковыми соревнованиями и конфронтацией в ходе „холодной войны“, и надо искать основные причины постоянного шатания и неудач ООН, в частности в сохранении международного мира и безопасности, разоружении и экономическом развитии государств-участниц. Однако, в пятидесятилетней деятельности ООН имелись периоды, когда она, благодаря сосредоточенным усилиям многочисленной группы неприсоединившихся и других экономически неразвитых стран – участниц ООН, добивались больших результатов в претворении в жизнь целей Устава ООН, особенно в области деколонизации и гуманитарной деятельности.

Деятельность по организации и проведению миротворческих операций, которые предпринимались ООН с переменчивым успехом, в случае урегулирования югославского кризиса переживает странный метаморфоз, превращаясь постепенно в операцию по „навязыванию мира“. В решении югославского случая ООН несомненно находится перед серьезным вызовом и роковым выбором. На самом деле, только возвращением к подлинным началам беспристрастности и равноправного отношения ко всем участникам в кризисе на пространстве бывшей Югославии ООН смогут вернуть свой серьезно расшатанный авторитет. Вопреки этому, настаивание на теперешнем подходе к урегулированию югославского кризиса, превращении миротворческой миссии в какой-то „гибридный“ механизм для наказания „непослушных“ стран и превращение ООН в „избирательную машину“ творцов „нового мирового порядка“ совсем уверенно ведут к распаду механизма миротворческих миссий, а могут поставить под вопрос и само существование Организации Объединенных Наций.

Американская стратегия после „холодной войны“

Полковник в отставке д-р Тодор Миркович

В статье разъясняется согласованность современной американской национальной и военной стратегии с политикой строительства новейшего „нового мирового порядка“. На уровне научной дескрипции автором предоставляются американский взгляд на условия, в которых можно привлекать силы США, и положения о способе их привлечения, а также данные об отмене прежних и принятии новых доктринальных концепций об привлечении сил США в различных условиях мира, кризиса и войны. В анализе новейшей американской военной доктрины автором указывается на ее наступательный характер, увеличение зна-

чения технического фактора в войне и специфичности операции „проекция силы“. В связи с этим описываются изменения в мощности, дислокации и группировке вооруженных сил Соединенных Штатов Америки.

На основании новейших американских положений в статье рассматриваются и некоторые организационные изменения, как сокращение численности (количества оперативных командований и войск) и военного присутствия в загранице (наряду с технической модернизацией и улучшением стратегической и оперативно-технической подвижности войск). Объявленную „стратегию компенсации“ автор объясняет стремлением возместить „потери“ в количестве соответствующим качеством.

В завершающей части автором рассматриваются и некоторые противоположности между желаниями и реальностью американских доктринологов. При этом указывается на несогласованность между стремлением США построить свой мировой порядок и все повышающейся сложности мира, который трудно поместить в одну идеологическую, цивилизационную и философскую схему и подчинить одной ведущей державе.

Разведывательная деятельность в осуществлении господства в международных отношениях

Полковник канд. наук Милан Миялковски

О разведывательной деятельности имеются многочисленные материалы, в которых обычно показываются методы сбора данных, но оставляются без внимания сущность и значение разведывательной деятельности для каждого государства. Переплетание и столкновение интересов государств и союзов в мире обуславливают двустороннюю разведывательную и контрразведывательную деятельность каждого государства. В процессе ознакомления с чужими (дружескими и вражескими) достоинствами и слабостями разведывательная деятельность имеет весьма важное значение.

Части Устава ООН, относящиеся к войне, обороне и безопасности государств, косвенно указывают на необходимость проведения разведывательной деятельности и разрешают ее государствам. Государства, внешняя политика которых является гегемонистской, этой возможностью систематически ловко или грубо злоупотребляют. Под предлогом организации и укрепления собственной обороны, они весьма агрессивно предпринимают разведывательные или подрывные действия к государствам в непосредственном или более широком окружении.

Автором в статье комплексно показываются течения разведывательной деятельности в осуществлении господства в международных отношениях (носители – государство, разведывательные службы; фазы – планирование и организация, сбор, обработка и использование разведывательных данных; принципы работы и возможные последствия).

Развитие концепции и организации гражданской обороны у нас и в мире

Проф. д-р Радован Йович

В статье рассматриваются значение, роль и задачи гражданской обороны и защиты в прошлом и в современном обществе у нас и в мире. Эволюция и этиопатогенез опасностей, угрожающих людям, материальным и культурным благам, а также окружающей и рабочей среде, навязали новую и более сложную (всеобъемлющую) организацию и функционирование системы гражданской обороны и защиты, как отдельной государственной системы, находящейся вне военной обороны.

Система гражданской обороны и защиты принята во всем мире как гуманитарная организация, зоботящаяся о переживании населения и сохранении материальных и культурных благ в войне и в чрезвычайных обстоятельствах в мирное время без употребления силы, репрессий и принуждений. Как таковая она защищает и спасает гражданское население, материальные и культурные блага, окружающую среду, промышленность и экономику в целом, а также организует психологическо-пропагандистскую и антидиверсионно-террористическую оборону и защиту. При этом, она полностью защищается национальным законодательством и международными правовыми нормами.

В статье автором обосновывается его мнение о возможной всеобъемлющей организации и функционировании системы гражданской обороны и защиты в Союзной Республике Югославии.

Подготовка и проведение мобилизации в современных условиях

Проф. д-р Радое Радулович

Мобилизация, как стратегическое мероприятие, является единой в наших югославских условиях, ибо охватывает, кроме Войска Югославии, как главной вооруженной силы и носителя вооруженной борьбы и всех других форм оказания вооруженного сопротивления врагу, и другие самые значительные субъекты обороны. Она подготавливается и проводит по определенной системе, основу которой определяют органы и Федерация для всей территории СРЮ, а все важные вопросы постоянно согласовываются на всех уровнях организации в государстве.

Статья основывается на положениях новой Конституции СРЮ и Законе об обороне, Распоряжении о мобилизации и на других новейших законных документах, а также на международном положении СРЮ в современном мире и трансформации вооруженных сил.

Автор в статье объясняет приоритеты при подготовке и проведении мобилизации, подчеркивая значение предприятий, имеющих особый интерес для обороны страны, которые первые мобилизуются и организуются, с целью обеспечения производства и оказания услуг, нужных для проведения мобилизации и для Войска Югославии т. е. для обороны страны.

Полковник д-р Живорад Спасоевич

Одну из новейших и серьезнейших попыток учреждения науки о войне и мире – полемологии предпринял французский ученый ГАСТОН БУТУЛЬ и его сторонники. В статье приводится его концепция полемологии, без более обширного анализа недостатков и достоинств. Особое внимание уделяется изложению философическо-теоретических и идейно-политических препятствий развитию и проявлению полемологии.

Так-как парадокс, свидетельствующий о том, что непреодолимым препятствием проявлению полемологии всегда были философия, культура и политика на тех пространствах, на которых она возникала, лучше всего подтверждают американская философия, идеология и политика, автор в статье посвятил больше внимания их анализу.

Наряду с обоснованием внешних препятствий проявлению полемологии на почве Америки и Западной Европы, в статье приводятся идеи, учения и теории с этого этно-географического пространства, недостаточно использованные творцами полемологии. Подобно западноевропейской и американской идеологии и политике, социалистический Восток со своей идеологией марксизма-ленинизма, также декларируется за полемологию, а в практике препятствует ее проявлению. В статье приводятся аргументы в подтверждение этого тезиса, а также основные факты о ненаклонности к полемологии китайской, индийской и мусульманской культуры, философии, идеологии и политики.

Военная операция как герменевтическая проблема

Полковник канд. наук Радивой Нинич

Герменевтические проблемы ежедневно возникают в военной теории, как и во всех других теориях, но их решение затрудняет господство доктринально-нормативной теории. Военная операция является актуальной герменевтической проблемой, поэтому необходимо предпринять что-то серьезное в военной теории, с целью ее частичного или полного решения. В статье делается попытка решения этой теоретической проблемы. Автор не предлагает окончательное решение, но он стремится мнение о теоретическом определении военной операции подвинуть из теоретического „омертвления“, оторвать от доктринального влияния и таким способом привести к хорошему герменевтическому принятию.

Йован Драгашевич – офицер, профессор, поэт и ученый

Божидар Йовович

Статья содержит данные о жизни и деятельности Йована Драгашевича, одного из самых известных и образованных сербов своего време-

ни. Типичный представитель неимущей среды, он своим дарованием и упорством поднялся до звания почетного генерала и члена высших научных учреждений. Его необычайное любопытство показало ему дорогу в многие литературные и научные области. Он первым на Балканском полуострове начал издавать специальный военный журнал – „Воин“. Он был профессором многочисленных специальных и общеобразовательных предметов в военной академии, а преподавал также в Великой школе. Он сотрудничал почти во всех тогдашних литературных журналах, а как писатель он был известен во всех сербских землях – от Воеводины до Далмации. Он дружил с самыми знаменитыми людьми сербской науки и культуры. В духовном и политическом отношении он принадлежал к передовой молодежи и оказал влияние на взгляды Светозара Марковича. Скерлич похвально выражался о его литературной работе и с симпатиями писал о его политическом беспокойстве. Драгашевич обогатил сербскую культуру литературными и научными работами, вкладом в развитие военного учебного дела и заботой о подготовке образованных кадров офицеров в сербской армии. Его считают основателем сербской военной терминологии. Для нынешних поколений офицеров он остался неизвестным.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан Петковић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор:
Бојана Узелац

Тираж 1.600 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.